

**Troels Toft**

**Relevans og oversættelse –**  
**en relevanstereoretisk oversættelse af Genesis 17,1-27**

En specialeafhandling ved  
DET TEOLOGISKE FAKULTET,  
KØBENHAVNS UNIVERSITET

troelstoft@hotmail.com

maj 2008

## **Indhold**

Introduktion	iii
Liste over forkortelser	v
<b>KAPITEL 1: OVERSÆTTELSESTEORI OG RELEVANS</b>	<b>1</b>
<b>1.0. Introduktion</b>	<b>1</b>
<b>1.1. Oversættelse og videnskab</b>	<b>1</b>
1.1.1. Ækvivalens	3
<b>1.2. Behovet for en anderledes tilgang</b>	<b>5</b>
<b>1.3. Kodemodellen</b>	<b>6</b>
<b>1.4. Relevansteorien</b>	<b>9</b>
1.4.1. Inferentiel kommunikation	9
1.4.2. Konteksten	11
1.4.3. Relevansprincippet - Effekt og arbejdsindsats	13
<b>1.5. Relevansteoretisk oversættelse</b>	<b>14</b>
1.5.1. To relevansteoretiske tilgange til oversættelse	17
1.5.1.1. Indirekte oversættelse	17
1.5.1.2. Direkte oversættelse	19
1.5.1.2.1. Noteapparatet	23
1.5.1.2.2. Den direkte oversættelses forudsætninger og implikationer	24
<b>KAPITEL 2: DEN FUNKTIONELLE GRAMMATIK: INFORMATIONSTRUKTUR</b>	<b>26</b>
<b>2.0. Introduktion</b>	<b>26</b>
<b>2.1. De kommunikative tegn</b>	<b>26</b>
<b>2.2. Sætningsgrammatik og tekstgrammatik</b>	<b>27</b>
<b>2.3. Det funktionelle paradigme og den funktionelle grammatik</b>	<b>29</b>
2.3.1. Informationsstruktur	29
<b>KAPITEL 3: DISKURSPRAGMATISK ANALYSE AF GENESIS 17,1-27</b>	<b>33</b>
<b>3.0. Introduktion</b>	<b>33</b>
<b>3.1. Genesis 17 – Kontekst og indhold</b>	<b>33</b>
3.1.1. Omskærelse	34
3.1.2. Tematiske enheder	35
<b>3.2. Analyse</b>	<b>35</b>
<b>KAPITEL 4: KONKLUSIONER</b>	<b>54</b>
<b>4.0. Introduktion</b>	<b>54</b>
<b>4.1. Relevansteori og oversættelse?</b>	<b>54</b>
4.1.1. Relevansteorien og oversætteren	56
4.1.2. Relevansteorien og oversættelsen	57
<b>4.2. Afsluttende bemærkninger</b>	<b>60</b>
Appendiks	62
English summary	64
Referencer	65

## Introduktion

Good theory is based on information gained from practice. Good practice is based on carefully worked-out theory. The two are interdependent. Along with the interdependence there is tension. In order for a violin to make beautiful music, the string must be taut; that is, there must be just the right tension. Similarly, in order for a translation to be “beautiful,” the proper tension between theory and practice must be achieved. (Larson 1991:1)

De fleste oversættere vil vel være enige med Larson. For at udføre en god oversættelse må oversætteren i praksis medregne teorien og hermed tage stilling til andre tilgange for at undgå eventuelle vaneforestillinger som kunne få indflydelse på hans/hendes arbejde. Problemet er imidlertid at der ikke har eksisteret en sammenfattende og generelt antaget oversættelsesteori. Ikke at det har skortet på indslag i debatten om “den gode oversættelse”, men disse har, også selvom nogle har været betydningsfulde, for størstedelen bestået af inkohærente bidrag uden ambition om at opnå intersubjektiv validitet.

Med udgivelsen af Sperber og Wilsons bog *Relevance: Communication and Cognition*, hvori de forsøger at kortlægge de faktorer som er styrende for den måde mennesket kommunikerer på, opstod en mulighed for at afhjælpe denne situation. Som det anes af titlen, tillægges fænomenet relevans den centrale betydning som det afgørende princip hvorefter summen af alle menneskets kommunikative bestræbelser sorterer. Årsagen er, hævder de, at mennesket ifølge sin konstitution er gearret til at opnå de største kognitive effekter for den mindste kognitive arbejdsindsats, og for at tilfredsstille denne cost-benefit analyse sorterer hjernen i den forhåndenværende mest relevante information (nærmere udfoldet i 1.4.). I kommunikationssituationen ligger inhærent en kommunikativ interdependens som gør at den kommunikerende tilsvarende kun afsender information som imødekommer forventningen om relevans.

Relevansteorien står ikke uimodsagt, men ifølge Ernst-August Gutt giver den de forklaringer som man i den hidtidige kommunikationsteori, den såkaldte kodemodell, forgæves har brødes med. Sproget kan ifølge Sperber og Wilson bruges på to måder: enten deskriptivt eller fortolkende. Denne indsigt er særlig interessant når man arbejder med at formulere en overordnet oversættelsesteori, for når man oversætter, kan man med god ret hævde at man gør brug af sproget på interlingvistisk fortolkende måde (jf. 1.5.). Ved hjælp af teorien har Gutt (2000b) ligeledes vist hvordan oversættelse overordnet set må forstås i henhold til to forskellige strategier: Enten oversætter man så produktet svarer til en indirekte tale, hvor der groft sagt fokuseres på at oversætte betydningen, eller også oversætter man så produktet svarer til en direkte tale hvor man fokuserer på

at oversætte selve det originale udtryk.

Gutt advokerer klart for den sidste tilgang, men hvordan en sådan oversættelse skal se ud, giver han ikke forskrifter for. Kritikken lyder at den manglende eksplikation er udtryk for det væsentlige problem at teoriens komplekse natur simpelthen vanskeliggør en sådan. Smith (2000) har dog gjort et forsøg på at fremstille både en indirekte og en direkte oversættelse af ét af de nyttestamentlige breve. Han blev positivt overrasket over resultatet og med en direkte opfordring til at forsøge oversættelse til andre sprog, tager dette speciale mod udfordringen i skikkelse af en direkte oversættelse af Genesis 17,1-27. At den direkte oversættelse som udmeldt stræber efter at oversætte det originale udtryk, indebærer at den tager et særligt hensyn til at gengive den oprindelige kontekst. Det fordrer en større indsats af læseren, som dog gerne skulle belønnes med et større udbytte, eller kognitiv effekt, som det hedder i relevanstereoretisk nomenklatur (jf. 1.4.). Den direkte oversættelse identificerer oversætterens vigtigste opgave som gengivelsen af de kommunikative tegn (*communicative clues*). Disse tegn kan udspringe af sprogs forskellighed i stilistiske egenskaber, det vil sige alle de betydningsbærende nuancer som opstår af det sproglige udtryk. Gutt optegner en mængde af sådanne domæner inden for hvilke de kommunikative tegn indeholdes: Semantiske, fonetiske, syntaktiske osv. Det nærværende arbejde fokuserer på ét sådant sprogligt domæne: det pragmatisk. Inden for pragmatikken undersøges hvordan sproget forholder sig til omverdenen, hvad sproget så at sige vil opnå hos sin tilhører, og hvordan denne relation kommer til udtryk. Jeg har i forbindelse med oversættelsen af Genesis kapitel 17 undersøgt dele af den hebraiske informationsstruktur med forlæg i et sydafrikansk Ph.D-studie (Floor 2004) og informationsstrukturen på dansk.

Jeg mener at relevanstereorien med fordel kan anvendes i den formulering som Gutt (2000b) giver. Der er i de enkelte valg man træffer i en oversættelse, behov for en vurderingsmekanisme som i forhold til den komplekse beskæftigelse oversættelse nu er, kan doseres generelt og alment. Denne dosering skaber usikkerhed hos nogle og er for andre helt uholdbar, men dette studie kan konkludere til dens fordel.

## Forkortelser

ASV	American Standard Version (1901)
BBE	Bible in Basic English (1949/1964)
BHV	Bibelen på Hverdagsdansk (1992)
BHV2007	Bibelen på Hverdagsdansk (2007)
Bibeln	Bibelen i svensk oversættelse (1917)
CEV	Contemporary English Version (1995)
DO31	Bibelen i dansk oversættelse (1931)
DO92	Bibelen i dansk oversættelse (1992)
GNB	Good News Bible (1992)
JPS	Jewish Publication Society translation (1917)
KJV	King James Version of the Holy Bible (revideret version 1850)
LB	Luther Bibel (1912)
Melchior	De Fem Mosebøger, oversat af Bent Melchior (1977)

## KAPITEL 1: OVERSÆTTELSESTEORI OG RELEVANS

### 1.0. Introduktion

Formålet med det første kapitel er at redegøre for nogle af de teoretiske overvejelser man i tidens løb har gjort sig i forbindelse med det at oversætte. Fokus vil være på den såkaldte relevanst teori (jf. 1.4.) som inden for kognitiv lingvistik anlægger et aldeles nyt syn på hvordan menneskelig kommunikation må opfattes. Denne teori beskrives for det første i forhold til hvad den ifølge Gutt (2000b) bidrager med til en holdbar teoretisk beskrivelse af oversættelse, og for det andet i forhold til de punkter hvor den adskiller sig fra den hidtidige kommunikationsteori. For at eksplicite det sidstnævnte beskrives den ældre teori særskilt eftersom denne ligger til grund for tidligere forsøg på teoretisk at udgrunde de principper som ligger bag fænomenet oversættelse (jf. 1.3.).

Til sidst i kapitlet redegøres for Gutts (2000b) anvendelse af relevanst teorien samt for et forsøg på (Smith 2000) at applicere hans anvendelse på to deciderede oversættelsesstrategier (jf. 1.5.1.).

### 1.1. Oversættelse og videnskab

Ernst-August Gutt beretter i forordet til bogen *Translation and Relevance – Cognition and Context* (2000b)<sup>1</sup> at hensigten med hans ph.d.-afhandling oprindeligt var at formulere en generel oversættelsesteori<sup>2</sup> ved hjælp af relevanst teorien (Wilson & Sperber 1986). Som det fremgår af bogens første kapitel, har et sådant projekt været diskuteret allerede i 60'erne og 70'erne dog uden at nogen er lykkedes tilfredsstillende; og ifølge Nida (2001) syntes situationen at være den samme omkring årtusindskiftet!

Gutt havde i årene før sit arbejde med afhandlingen været i kontakt med Wilson, og i kraft af hendes arbejde så han muligheden for at lade relevanst teorien fungere som et springbræt for en samlet redegørelse af fænomenet oversættelse; alligevel viste det sig inden længe at afhandlingen skulle skrives med et andet fortegn:

The results of my research surprised me; I had expected that relevance theory would help me to formulate a general theory of translation. However, within a year it became increasingly clear that

<sup>1</sup> Andenudgave af en revideret ph.d.-afhandling med titlen *Translation and Relevance* (1989).

<sup>2</sup> En 'generel oversættelsesteori' skal ses i forhold til adskillige andre, mere specifikke, teorier om oversættelse, jf. følgende beskrivelse af Nida (2001): "As yet there is no one generally accepted theory of translation in the technical sense of "a coherent set of general propositions used as principles to explain a class of phenomena," but there are several theories in the broad sense of "a set of principles that are helpful in understanding the nature of translating or in establishing criteria for evaluating a particular translated text." In general, however, these principles are stated in terms of how to produce an acceptable translation." (s.117)

relevance theory alone is adequate – there seems to be no need for a distinct general translation theory. (Gutt 2000b:vii)

Ifølge Gutt udgør relevansteorien den eksplicite ramme som mange oversættere har savnet for at forstå hvad oversættelse indebærer, og har Gutt ret i det, er det vitterligt revolutionerende! Sagen er den at selv om oversættelse har fungeret i praksis i hundredvis af år, og selv om visse principielle diskussioner vedrørende oversættelse, såsom oversætterens gengivelse af teksten i form af enten en ordret eller meningsbaseret oversættelse,<sup>3</sup> har fundet sted, så har tendensen indtil omtrent midten af det 20. århundrede været at kun en lille del af disse overvejelser bevægede sig på et teoretisk plan. Ét af problemerne man havde svært ved at komme til livs, var at få afgjort inden for hvilket videnskabeligt felt oversættelse bedst beskrives, således Wills:

The ensuing problems of objectification can be explained primarily by pointing out that translation cannot be termed a purely 'linguistic operation'...., but rather must be thought of as a psycholinguistic, sociolinguistic and pragmalinguistic process... which lends itself to an exhaustive scientific depiction only with the greatest difficulty. (citat gengivet efter Gutt 2000b:4)

Konklusionen måtte altså være at behandle oversættelse inden for flere forskellige videnskabelige grene og altså opgive drømmen om en kohærent, homogen teori, for hvordan turde man håbe på at komme til andet end blot statistiske generaliseringer når domænet oversættelse spænder over så bredt et spektrum af videnskabelige genrer.

Et andet problem består i at afgøre hvad der udgør en oversættelseshandling for ad den vej at afgøre inden for hvilket domæne teorien skal beskrive oversættelse. Vil det at oversætte sige at have fokus på sætninger eller ord? Kan det regnes som en oversættelseshandling når man parafraserer? Oversættes der mellem forskellige sprog eller inden for samme sprog? Hvordan afgrænses oversættelse i forhold til fortolkning? Gutt oplyser at man i forhold til dette problem forsøger sig med tre forskellige løsninger:

1. Man lader domænet oversættelse være op til den enkelte at bestemme,
2. man forsøger at afgrænse fænomenet oversættelse, ofte med fokus på hvad det ikke er, og
3. man forsøger sig med en kulturorienteret forståelse af oversættelse.

Den sidste løsning kommer eksempelvis til udtryk i Gideon Tourys "Descriptive Translation Studies" (Gutt 2000b). Problemet med den første tilgang er indlysende nok at den ikke udstyrer

<sup>3</sup> Eksempelvis beretter Eugene Nida om 400-tallets bibeloversætter Jeronimus: "He followed well-conceived principles, which he freely proclaimed and defended, and stated quite frankly that he rendered "sense for sense and not word for word."" (Citat gengivet efter Nida 1964:13)

teorien med et eksplicit arbejdsområde. Den anden tilgang er normativ med udgangspunkt i en definition som i mange tilfælde udelukker tidligere tiders syn på og opfattelse af oversættelser; og den tredje tilgang er nødt til at gøre det den egentlig ikke vil. Når man nemlig vil lade kulturen afgøre hvad kravene er til en oversættelse, er man nødt til at opsætte et korpus af formodede oversættelser som genstand for en sådan beskrivelse; et korpus som ikke nødvendigvis vil blive opfattet som oversættelser i den givne kultur. Man har altså på forhånd afgjort sig for domænet for teorien, og man har på forhånd bestemt sig for at ”det at oversætte” er et universelt fænomen.

### 1.1.1. Ækvivalens

De ovennævnte udfordringer, som formentligt umuliggør denne attræede distinkte oversættelsesteori, har alle at gøre med oversættelsen anskuet som en proces, som det ”at oversætte”. Hvad angår oversættelse forstået som produkt, er særligt ét begreb siden 60'erne blevet et slagord inden for alt teoretisk arbejde med oversættelse: ækvivalens. Når man påstår at en oversættelse sigter efter at være ækvivalent med originalen, hævder man at der består en relation mellem de to tekster. I sig selv siger princippet ikke meget, for en oversættelse kan være ækvivalent med originalen på flere måder alt afhængig af hvordan oversætteren opfatter kildetekstens natur og formål, og hvordan han/hun ser sin rolle som oversætter. Hvis oversætteren overvejende tager hensyn til modtagerens brug af oversættelsen, kunne oversættelsen for eksempel fokusere på kildetekstens litterære kvaliteter, og man ville så kunne evaluere den som ækvivalent med originalen i forhold til et æstetisk-litterært udtryk. Det ville i praksis betyde at oversættelsen ikke ville være så forhippet på semantisk-leksikalt at gengive ækvivalente udtryk, men fokusere på at oversættelsen gengav det samme kunstneriske udtryk som originalen. Hvis modtagerne derimod var interesseret i de geografiske informationer i en tekst, ville oversætteren præcist skulle gengive udtryk som relaterede sig til et områdes geografi, og denne, formentlig mere rigide, oversættelse ville også være ækvivalent med originalen omend i forhold til andre parametre. Derfor konkluderer Wolfram Wilss:

”TE [translation equivalence] cannot possibly be integrated in a general translation theory (...), but must be looked upon as part of specific translation theories which are at best text-type-related or, even more restrictedly, single-text-oriented” (citater gengivet efter Gutt 2000b:11)

Selv om så man forsøger at præcisere hvordan en oversættelse er ækvivalent, kan det teoretisk set stadig være et problem. Den mest almindelige kvalificering er at en oversættelse er funktionelt

ækvivalent<sup>4</sup> med originalen, men spørgsmålet bliver så om man kan afgøre om en tekst blot har en enkelt funktion, eller om det ikke ofte er tilfældet at den udtrykker flere funktioner.

Problemet synes at være at begrebet ækvivalens som evaluativ faktor overspecificerer i stedet for at generalisere:

One of the main points of theory-construction is that it should allow us to account for complex phenomena in terms of simpler ones: that is, one of its main motivations is to make *generalizations* about phenomena. But if it turns out that each individual phenomenon – which here is not only each text, but potentially each instance of translating it for a particular audience – may require its own theory of equivalence, then this means that these phenomena cannot be accounted for in terms of generalizations at all, and that they actually fall outside the scope of theory. Thus recognition of the potential need for single-text based 'theories' of translation entails a possible *reductio ad absurdum* of the notion of 'theory' itself. (Gutt 2000b:11-12)

Det er vigtigt at pointere at mange oversættere udmærket er klar over vanskelighederne ved at definere og beskrive oversættelse som en homogen størrelse der kan udtrykkes i en overordnet teori, og oversættere som Nida, der i årevis har arbejdet med oversættelsesteori, ser ikke komplekset som et problem for hverken at arbejde teoretisk med oversættelse endsige at udføre den i praksis:

The lack of a fully acceptable theory of translation should not come as a surprise, because translating is essentially a very complex phenomenon, and insights concerning this interlingual activity are derived from several different disciplines, for example, linguistics, sociolinguistics, psychology, sociology, cultural anthropology, communication theory, literary criticism, aesthetics, and sociosemiotics. The fact that there is no generally accepted theory for any one of these behavioral disciplines should be a sufficient reason for people to realize that there is nothing basically inadequate about translating simply because those who translate cannot always explain by means of some comprehensive theory precisely why they do what they do. (Nida 2001:117)

Is translation, for example, an art or a science? Is it a skill which can only be acquired by practice, or are there certain procedures which can be described and studied? The truth is that practice in translation has far outdistanced theory; and though no one will deny the artistic elements in good translating, linguists and philologists are becoming increasingly aware that the processes of translation are amenable to rigorous description. (Nida 1964:3)

---

<sup>4</sup> Denne type oversættelse kaldes også for *idiomatic translation*, *closest natural equivalence*, *dynamic equivalence*, og forskellige forfatter lægger muligvis vægt på lidt forskellige aspekter; jeg følger her Smith (2000) og bruger betegnelsen ”funktionel oversættelse” som udtryk for en samlet forståelse af oversættelse ifølge hvilken en oversættelse er funktionelt ækvivalent såfremt den udfylder samme funktion som kildeteksten.

Pointen er at de processer som indgår i oversættelsesarbejdet, i høj grad er modtagelige for videnskabelig beskrivelse på trods af at de ikke kan omfattes af en samlet oversættelsesteori.

## 1.2. Behovet for en anderledes tilgang

Som det ses af citatet fra side ét, fandt Gutt under sin research at relevansteorien er fuldt ud tilstrækkelig til at udgrunde hvad der sker når vi oversætter. Den funktionelle oversættelses problem er for det første at den sætter sin lid til det Gutt kalder en deskriptiv-klassifikatorisk tilgang til oversættelse. Hermed skal forstås at denne tilgang til stadighed inkorporerer de nyeste sprogvidenskabelige indsigter, og man ender med at have en uoverskuelig teori som i stadig højere grad mister evnen til at generalisere. For det andet lider den angiveligt under at den har svært ved at afgøre sig for domænet for undersøgelsen af oversættelse. Med udgangspunkt i Sperber og Wilsons *Relevance: Communication and Cognition* (1986) anlægges et nyt og anderledes syn på kommunikation og i forlængelse heraf på oversættelse:

Relevance theory approaches communication from the point of view of competence rather than behaviour: it tries to give an explicit account of how the information-processing faculties of our mind enables us to communicate with one another. Its domain is therefore mental faculties rather than texts or processes of text production, and it is the aim of this study to explore the possibility of accounting for translation in terms of the communicative competence assumed to be part of our minds. (Gutt 2000b:21)

Eftersom den såkaldte relevanst teori netop fokuserer på en kommunikativ *forklaring* frem for en *beskrivelse*, ser Gutt Sperber og Wilsons teori som en udvej der ikke behøver at løse en tilsyneladende gordisk knude:

If we can develop an account of translational competence that can accommodate the influence of a wide range of factors without describing and classifying them with respect to their various domains, there is no a priori reason for a multidisciplinary approach, and hence no a priori objection to a communication-based approach. (Gutt 2000b:22)

Relevanst teorien tager udgangspunkt i menneskelig kognition for at forklare ikke bare hvad der er kommunikeret, men hvordan kommunikation overhovedet opnås. Koblingen mellem Sperber og Wilsons arbejde og Gutts er at oversættelse som al øvrig kommunikation involverer adskillige kognitive aktiviteter som kræver den nøjagtig samme forklaring. Af samme grund er koblingen ikke blot oplagt – man kan simpelthen ikke undgå at skulle forklare det ud fra samme principper.

En anden årsag til at Gutt er stærkt interesseret i relevansteorien er at den tilbyder et nyt syn på hvordan kommunikation skal opfattes, en opfattelse som i forhold til visse aspekter stempler den gamle, såkaldte kodemodell som fejlslagen. I modsætning til kodemodellen koncentrerer relevansteorien sig om en del af den menneskelige kommunikation der ganske uforvarende afslører en subtil, kognitiv adfærd som kodemodellen ikke kan forklare. Inden jeg går mere i dybden med relevansteorien, skal vi se nærmere på kodemodellen.

### 1.3. Kodemodellen

For at forstå den kritik Gutt retter mod den funktionelt orienterede tilgang til bibeloversættelse, må vi her kigge kursorisk på det teoretiske grundlag for denne tilgang.

Gennem de sidste cirka 50 år har den såkaldte kodemodell<sup>5</sup> (*code model*) været den fremherskende teoretiske beskrivelse af hvordan sproglig kommunikation fungerer. Da modellen blev udfærdiget i slutningen af 40'erne, så den amerikanske bibeloversætter Eugene Nida modellen som et anvendeligt redskab for en teoretisk tilgang til oversættelse, og ikke mange år senere kunne han fremlægge den første oversættelsesteori ifølge hvilken oversættelse blev anskuet som kommunikation. Nida må siges at være et sandt koryfæ inden for feltet bibeloversættelse, og betydningen af hans bøger *Toward a Science of Translation* (1964) og *The Theory and Practice of Translation* (Nida & Taber 1974) kan næppe overdrives. Eftersom hans indsigtfulde oversættelsesteori, hvor altså kodemodellen udgør den kommunikationsteoretiske basis, i praksis har set sin udfoldelse i adskillige bibeloversættelser, giver det i denne sammenhæng så meget desto mere mening at se nærmere på netop denne model.

Shannon og Weaver fremlagde i bogen *The mathematical theory of communication* (1949) en model til at forklare hvordan information overføres fra destination A til destination B. De var inspireret af telekommunikationsteknologien, og det var her de søgte udgangspunktet for deres model. Hos Shannon og Weaver havde informationen der skulle overføres, derfor skikkelse af et elektronisk signal, men princippet kunne overføres på al form for kommunikation, også verbal kommunikation (Shannon og Weaver 1964:7). Det var kommunikationsteoretikerne Sperber og Wilson der i bogen *Relevance: Communication and Cognition* (1986) navngav modellen, og som navnet antyder, er det den centrale forståelse at kommunikation indebærer en brug af en kode. Når vi kommunikerer, overfører vi noget som ikke kan overføres sig selv (et menneskes tanke), ved

---

<sup>5</sup> Læseren undrer sig måske over, at jeg i fremstillingen opstiller en kodemodell over for en relevanst~~teori~~. Sagen er den at kodemodellen kan ses som et resultat af den teoretiske forståelse Sperber og Wilson kalder en *semiotisk tilgang* til kommunikation (1986:6) – en generalisation altså af kodemodellen.

hjælp af noget som kan (tale eller elektroniske signaler). Det sker ved at koden kombinerer et budskab med et signal og herved muliggør kommunikation mellem to informationsbearbejdende enheder – det være sig maskiner eller organismer. Budskabet er så at sige ”spærret inde” og afhængigt af signalet som alene er i stand til at skabe en sansbar ændring i det eksterne, fysiske miljø. Dette signal (det indkodede budskab) skabes af den ene enhed og modtages (afkodes) af den anden. Når signalet er modtaget, konstruerer modtageren en repræsentation af den repræsentation han/hun har modtaget, og disse skulle gerne svare til hinanden. Tager vi eksemplet fra Shannon og Weaver med udgangspunkt i telekommunikationsteknologien, kunne eksemplet være to it-medarbejdere som kommunikerer via computere. Afsenderen sender et elektronisk signal fra computeren via en såkaldt kanal, i dette tilfælde et ledningsnet, til en anden medarbejders computer. Vi har altså et par på hver side af informationstransporten: medarbejder – indkoder og afkoder – medarbejder, og såfremt computerne virker, koderne er identiske i begge ender, og der ikke opstår elektroniske forstyrrelser i kanalen, skulle der være skabt en succesfuld kommunikation (jf. Sperber & Wilson 1986:1-6).

Selv om Shannon og Weaver tydeliggjorde dette syn på kommunikation, og dermed lagde grunden for at overføre modellen til verbal kommunikation, går tanken om sproget forstået som en kode helt tilbage til Aristoteles:

Aristotle claimed that “spoken sounds are symbols of affection in the soul”, which are themselves “likeness of actual things”. (citat gengivet efter Sperber & Wilson 1986:5)

Tanken er, som også Aristoteles udtrykker det, at de “talte lyde” svarer til eller repræsenterer det budskab som skal kommunikeres. Dette budskab starter et eller andet sted i hjernen hos meddelelsen, og målet er så at overføre det til tilhørerens tankeprocesser. Tanken som skal overføres fra meddelelsen til tilhøreren, skal forstås som en logisk form der forholder sig som en konceptuel repræsentation af verden modsat en sensorisk eller emotionel repræsentation (Sperber & Wilson 1986). Det er en nødvendighed at de begge besidder disse grundlæggende egenskaber for at kommunikationen skal lykkes. I samtalen forløber to forskellige typer af mental aktivitet som foregår i et væld af processer i hjernen:

- 1) En aktivitet der behandles af input-systemerne (ind- og afkodning) og
- 2) en aktivitet der behandles af de centrale tankeprocesser

Input-systemerne bearbejder sansbar information; det være sig visuelle, auditive eller lingvistiske indtryk som bliver behandlet i forskellige afsnit i hjernen under forskellige forudsætninger: Indtryk som stammer fra næsen, kan fx ikke videresendes som auditiv information, men derimod som olfaktiv information. Input-systemerne omskriver så denne perceptuelle repræsentation til en konceptuel repræsentation som de centrale tankeprocesser er i stand til at arbejde videre med.

Man kunne sammenligne disse indsigter med en computer som er i stand til at bearbejde en videooptagelse under forudsætning af at optagelsen er blevet konverteret til en filtype computeren kan aflæse. Herefter kan man redigere og gemme optagelsen. På samme måde kan de centrale tankeprocesser kun arbejde med de omskrevne konceptuelle repræsentationer. Såfremt det rigtige format er til stede, kan de centrale tankeprocesser hente gamle repræsentationer frem fra ”hårddisken” (hukommelsen) og ud fra logiske former sammenligne dem og eventuelt udlede ny information ud fra nye oplevelser.

Kodemodellen for verbal kommunikation reflekterer den grundlæggende opfattelse at det menneskelige sprog dels må forstås som en kode der, såfremt anvendt i følge visse bestemmelser, sætter mennesket i stand til at kommunikere, dels at disse koder forbinder tanker med lyd. Kommunikationssituationen afhænger af i alt syv elementer: 1) kilden (den talende); 2) budskabet (tanken); 3) modtageren (den lyttende); 4) kanalen, dvs. de forhold der medierer det indkodede budskab. Her drejer det sig for det første om den fysiske kanal: luft til at overføre lydbølger; og lys for at afdække samtalens paralingvistiske egenskaber (eksempelvis mimik og stemmeføring som har noget afgørende at sige om tolkningen af indholdet). Som de Waard og Nida (1986) er inde på, kan man også se eksemplvis radio, fjernsyn, aviser, internetudskrifter, computerskærme m.m. som fysiske kanaler. For det andet drejer det sig om menneskets sansekanaler og for verbal kommunikation vigtigst: hørelsen og synet og for døve og blinde følesansen; 5) koden (sprog); 6) konteksten, dvs. den sammenhæng i hvilken kommunikationen foregår; 7) støj, dvs. fysisk støj, men også hvad man kan kalde psykologisk “støj” eller forstyrrelse, såsom træthed og dermed manglende koncentration, bekymringer, kedsomhed og følelsesmæssig modvilje i forhold til samtalens indhold (de Waard & Nida 1986).

Forståelsen af sproglig kommunikation som en kode hvor menneskets tanker er indkodet ved hjælp af lyd, er som sagt meget gammel, og den har i årenes løb vundet en sådan tilslutning at det er svært at se at det ikke skulle være den eneste sandhed. Men kodemodellen er en hypotese, og i slutningen af 50'erne fik den en seriøs udfordrer.

## 1.4. Relevansteorien

Forlægget for relevansteorien stammer fra den engelske sprogfilosof Paul Grice. Grice hævdede at et essentielt træk ved menneskelig kommunikation, både verbal og nonverbal, er tilkendegivelsen og registreringen af intentioner (Wilson & Sperber 2002). Denne position skal egentlig ikke ses som en afløser for kodemodellen eftersom ingen af dem, ifølge Sperber og Wilson, er i stand til at give en fuldstændig redegørelse for menneskelig kommunikation (Sperber & Wilson 1986). Tværtimod dækker de to tilgange over forskellige former for kommunikation.

### 1.4.1. Inferentiel kommunikation

Relevansteorien kredser om det faktum at opfattelse og forståelse indebærer mere end blot en afkodning af et lingvistisk signal. Heri ligger teoriens primære udgangspunkt. Erfaringen viser at vi i visse situationer reagerer på noget andet eller mere end ordenes pålydende; det vil sige noget som går ud over de forestillinger forskellige ord fremkalder i vores bevidsthed, og denne reaktion har sin baggrund i vores evne til danne følgeslutninger (*inference*) fra dem vi kommunikerer med:

It is true that a language is a code which pairs phonetic and semantic representations of sentences. However, there is a gap between the semantic representations of sentences and the thoughts actually communicated by utterances. This gap is filled not by more coding, but by inference. (Sperber & Wilson 1986:9)

Der er altså ifølge Sperber og Wilson en kløft (*a gap*) mellem en sætnings semantiske repræsentation – de ”mentale billeder” som skabes når hjernen modtager en verbal besked – og det budskab en ytring faktisk kommunikerer. Sagt med andre ord så er det budskab som ytringen overfører, ikke identisk med det som er sprogligt indkodet i ytringen. Denne kløft mellem sætningens semantiske repræsentation og det indhold ytringen kommunikerer, er kodemodellen ikke i stand til at redegøre for. Sagen er at den ikke overskrides ved hjælp af kodning og afkodning, men derimod ved hjælp af følgeslutning. Som illustration på en sådan følgeslutning kunne vi tage et eksempel fra Gutt:

On a walk in the woods:

a) *Sheila*: I heard something in that bush.

b) *Fiona*: No, it was only the wind. (2000b:26)

Det er klart at Sheila ikke udtrykker sig særlig tydeligt hvis vi udelukkende ser kommunikationen

som en sproglig kode. Hun hører *et eller andet (something)* i buskadset; det kunne være et dyr, et menneske eller bare vindens leg i buskadset. Men af Fionas kommentar kan vi se at Fiona forholder sig til dette *et eller andet* på en bestemt måde. Med sin udtalelse udelukker hun at det kan have været andet end vinden og afkræfter dermed indirekte Sheilas egentlige budskab: At der eventuelt skulle være noget farligt eller uhyggeligt i buskadset. Ydermere forudsætter Fiona at det Sheila hørte, indtraf sekunder før hun pointerede det og ikke eksempelvis en uge tidligere, selv om det ikke eksplicit fremgår af Sheilas kommentar.

Det budskab som ytringen overfører, er ikke identisk med det som er lingvistisk indkodet i ytringen. Vigtig er her betydningen af henholdsvis en sætning (*sentence*) og en ytring (*utterance*). I denne sammenhæng skal sætningen forstås som grammatikkens interesseområde, idet den består af en defineret lingvistisk struktur som grammatikken kan analysere. Ytringen derimod indeholder både lingvistiske og ikke-lingvistiske egenskaber; den kan indeholde udråbet ”Ja!”, være et komplekst grammatisk syntagme, men på samme tid er ytringen netop dette syntagme eller udråbet ”Ja!” fra en bjergbestiger i Nepal, fra en såret soldat eller et niårigt barn med influenza. Her udgør med andre ord konteksten (jf. 1.4.2.) en forudsætning for forståelsen af hvad der faktisk siges. Det betyder at forskellige ytringer kan indeholde og anvende den samme sætning, men i forskellige situationer og herefter med en anden fortolkning til følge. Denne problematik er kodemodellen ikke i stand til at beskrive, her kommer den til kort, og heri ligger dens svaghed. Introduktionen af denne tankegang særligt med distinktionen sætning/ytring antyder at vi her bevæger os inden for det man betegner med termen pragmatik. Hvor (skole)grammatikken tager sig af at analysere sætningens lingvistiske formel, arbejder pragmatikken med at fortolke ytringen (Sperber & Wilson 1986). Man kunne sige at pragmatikken er særlig interesseret i den sproghandling som består i at meddeleleren med sin tale vil opnå noget hos tilhøreren.

De føromtalte kommunikative intentioner medieres altså af menneskets evne til at behandle signaler ved hjælp af følgeslutning. For at kommunikere må meddeleleren skaffe bevis (*evidence*) for intentionen om at ville overføre en eller anden information (*informative intention*) som tilhøreren så kan udlede noget af – heraf betegnelsen ostensiv-inferentiel kommunikation (Wilson & Sperber 2002). Sagen er imidlertid at de forskellige input vi modtager, isoleret betragtet, ofte er tvetydige, kun ved hjælp af den kontekst de figurerer i, er det muligt at komme frem til den betydning meddeleleren ønsker at overlevere.

For at information kan vurderes at være relevant, må den afstedkomme en såkaldt positiv,

kognitiv effekt.<sup>6</sup> Det sker ved at informationen modificerer den måde jeg opfatter verden på; og det kan den gøre ved på tre forskellige måder at ændre min nuværende forestilling om verden: 1) ved at styrke mine forestillinger, 2) ved at svække eller helt tilintetgøre dem, eller 3) ved at aflede nye forestillinger fra gamle. Er en eller flere af disse forhold opnået, har informationen skabt en kontekstuel effekt som i udgangspunktet vil være relevant. Det er dog ikke sådan at alle kontekstuelle effekter uden videre vil være relevante, eftersom relevans selv er et fænomen der kan gradbøjes. Hvor relevant en sådan kontekstuel effekt er, afhænger af hvad vi skal give for den. Sperber og Wilson forklarer i forordet:

Human cognitive processes, we argue, are geared to achieving the greatest possible cognitive effect for the smallest possible processing effort. To achieve this, the individual must focus his attention on what seems to him to be the most relevant information available. To communicate is to claim an individual's attention; hence to communicate is to imply that the information communicated is relevant. This fundamental idea, that communicated information comes with a guarantee of relevance, we call *the principle of relevance*. (1986:vii)

#### 1.4.2. Konteksten

En stor udfordring i oversættelsen af gamle tekster er at bestemme konteksten hvori de er opstået og har kommunikeret. Når Sperber & Wilson taler om konteksten, skal den forstås som et kognitivt, psykologisk fænomen. En ytrings kontekst defineres således:

A context is a psychological construct, a subset of the hearer's assumptions about the world. (Sperber & Wilson 1986:15)

Konteksten skal altså ikke ses som det ydre, fysiske miljø, men som et kognitivt miljø (*cognitive environment*). Her tages der rigtig nok bestik af det fysiske miljø, men konteksten udvides til at dække alle de informationer der er lagret i hukommelsen, samt de afledninger der skabes i grænsefladen mellem hukommelse og det ydre miljø. Denne komplekse størrelse er sammen med inputtet en tvingende nødvendighed for at nå frem til en forståelse af en ytring, og kun på baggrund af samspillet mellem disse fænomener kan der opnås en tolkning. Man kunne sige at konteksten sammenlagt udgør alle de faktorer som kræves for at fortolke en ytring.

---

<sup>6</sup> Det lader til at terminologien har ændret sig siden Sperber & Wilson (1986). Således tales der i den først udgave om "contextual effects" (s. 108-117), men om "positive cognitive effects" i Wilson & Sperber (2002). Vigtigst er formentlig sondringen mellem positive og negative, kognitive effekter ifølge hvilken en positiv, kognitiv effekt (eksempelvis en sand konklusion) står i et kvalitativt modsætningsforhold til en negativ, usand konklusion, som nok er en effekt, men ikke er værd at eje.

Inferentiel kommunikation handler som nævnt om dels at producere stimuli som kan fungere som belæg for meddelerens informative intention, dels at tilhøreren af dette bevis udleder hvad det er meddeleren vil sige. Men at kommunikationen dermed bliver vellykket, er ikke givet. Her er det afgørende at samtalens parter deler kontekst, det vil sige: At meddeleren har indblik i tilhøreren evne til at forholde sig til det der siges, og at tilhøreren er i stand til at udvælge den kontekst fortolkningen kræver. Wilson og Sperber (2002) taler om at meddeleren må aktivere en passende mængde kontekstuelle antagelser (*contextual assumptions*) som kan føre tilhøreren til den tiltænkte konklusion. Tilsvarende omtaler Gutt disse antagelser som "assumption schemas" der må beriges kontekstuel for hos tilhøreren at danne en konklusion, en såkaldt kontekstuel implikation (*contextual implication*) (2000b:26 og 29).

Et eksempel fra min egen hverdag illustrerer det meget godt: Min kone og jeg sidder ved morgenbordet og diskuterer to forskellige oste som står på bordet foran os. En stærk ost og en mild ost. Efter at have kommenteret dem begge bliver vi enige om at den stærke uden sammenligning giver den bedste smagsoplevelse. Kort tid efter beder jeg Nanja skære en skive til mig. Instinktivt rækker hun ud og skærer en skive af den stærke ost, præcis som jeg forventede. I denne situation afstedkom vores kommunikation det forventelige, eller sagt med relevanteoretiske termer: Min vurdering af Nanjas umiddelbare adkomst til den for spørgsmålet nødvendige kontekst i skikkelse af mit koncise spørgsmål udløste den reaktion jeg havde forventet: et stykke af den stærke ost. Var derimod min søster kommet ind af døren i tidsrummet mellem vores "ostesnak" og mit spørgsmål til Nanja, ville spørgsmålet fremstå tvetydigt for min søster; der stod jo to oste på bordet, og jeg præciserede ikke hvilken af dem jeg gerne ville have. Isoleret fra sin kontekst er forespørgslen således modtagelig for forskellige fortolkninger, men så snart den er beriget med den af meddeleren tiltænkte kontekst, må ytringen, hvis kommunikationen skal lykkes, formidle én og kun én betydning. Succesfuld kommunikation kan således godt være tvetydig (som den eksempelvis er ved brug af ironi<sup>7</sup>), så længe meddeleren blot er i stand til at gennemskue tilhøreren kontekstuelle forudsætninger og følgelig afleverer et budskab i form af brugbare stimuli.

For denne samtale som for alle andre er det altså tvingende nødvendigt at konteksten udelukker mulige misforståelser, og i denne proces udvælges den rigtige fortolkning i forhold til hvor *relevant* den er:

..the selection of a particular context is determined by the search for relevance. (Sperber & Wilson 1986:141)

<sup>7</sup> En ironisk vittighed som *ikke* bliver forstået, er et eksempel på en sproglig tvetydighed med flere mulige og dermed "forkerte" betydninger.

### 1.4.3. Relevansprincippet – Effekt og arbejdsindsats

I samtalen bombarderes vi med en masse stimuli som hver især sætter gang i en lang række af kognitive processer. De for fortolkningen irrelevante stimuli sorteres intuitivt fra, de relevante arbejdes der videre med fordi de bidrager til en sandsynlig fortolkning af den pågældende samtale. Denne udskilleelsesproces forudsætter relevansteorien som en generel egenskab hos mennesket – en egenskab som i det hele taget muliggør en forholdsvis klar kommunikation mellem mennesker. Når man indleder en samtale, kan man derfor med god ret antage at ens ytring bliver lænset for relevans og dermed brugt til at overføre den rigtige betydning. Man kan tale om princippet som en slags kommunikativ interdependens. Nu indgår der i en given samtale en lang række stimuli eller input som på forskellig vis indeholder en eller anden form for relevant bidrag, og som kunne bruges som en potentiel nøgle til fortolkningen. Relevansteorien hævder at hjernen således sorterer i informationerne ud fra yderligere to parametre: *kontekstuel effekt* (contextual effect) og *arbejdsindsats* (processing effort).

Hvornår er et input relevant? Wilson og Sperber kommer med følgende definition:

Intuitively, an input (a sight, a sound, an utterance, a memory) is relevant to an individual when it connects with background information he has available to yield conclusions that matter to him: say, by answering a question he had in mind, improving his knowledge on a certain topic, settling a doubt, confirming a suspicion, or correcting a mistaken impression. According to relevance theory, an input is relevant to an individual when its processing in a context of available assumptions yields a POSITIVE COGNITIVE EFFECT (Wilson & Sperber:2002:607)

For at den information som et input afstedkommer, kan vurderes relevant, må den indebære en modifikation i grundlaget for min måde at reagere på. Det er ikke tilstrækkeligt at informationen blot er ny for mig. Hvis jeg nu midt i denne redegørelse udbasunerer at min trompet har serienummeret YFR 6335, vil det for læseren være en irrelevant information, ihvorvel den helt sikkert vil være ny for de fleste. Sagen er den at denne information dels ligger uden for de kontekstuelle forudsætninger læseren på nuværende tidspunkt må forventes at være i besiddelse af, dels at den ikke indeholder nogen ændring i læserens forståelse af relevansprincippet. Derfor er kun det input som afstedkommer en ændring i individets repræsentation af verden (jf. 1.4.1.), relevant, og dennes applikation betegnes som en positiv, kognitiv effekt. Disse nye konklusioner skaber en kontekstuel effekt som er retningsgivende for samtalen, og derfor i højeste grad relevante.

Det er imidlertid ikke underordnet hvordan en sådan kontekstuel effekt opnås. Mange input vil være betydelige for mig og skabe positive, kognitive effekter, men nogle mere end andre. Den

anden afgørende faktor i vurderingen af relevans drejer sig derfor om målet af kræfter jeg investerer for at tilvejebringe disse kognitive effekter. Som bekendt har mennesker i mange henseender en tendens til at springe over hvor gærdet er lavest; og noget lignende gælder for kognitive processer og kommunikation in casu:

When similar amounts of effort are required, the effect factor is decisive in determining degrees of relevance, and when similar amounts of effect are achievable, the effort factor is decisive.

(Wilson & Sperber 2002:608)

Relevansteorien hævder at vi er sådan indrettet at vi i vores stræben efter kommunikativ relevans ligesom i andre situationer søger at optimere vores ressourcer så vi ikke bruger unødigt energi på et resultat som på anden måde kunne opnås med mindre anstrengelse. Står valget derfor mellem to tekster som forklarer det samme og giver den samme kontekstuelle effekt, men er af forskellig længde og sværhedsgrad, da er den korteste og lettest forståelige tekst den mest relevante tekst for os eftersom den kræver den mindste arbejdsindsats.

### 1.5. Relevansteoretisk oversættelse

Koblingen mellem relevansteorien og en teoretisk redegørelse for oversættelse, sådan som det udfoldes hos Gutt, finder man i Sperber og Wilsons beskrivelse af to forskellige måder at bruge sproget på. De skelner mellem en deskriptiv (*descriptive*) og fortolkende (*interpretive*) sprogbrug. For at acceptere tankegangen er det vigtigt at være opmærksom på relevansteoriens stærke fokus på sproget som det sansbare resultat af kognitive processer som kun afsløres indirekte og netop ved sprogets hjælp. Den tankegang afspejles i særlig grad af teoriens brug af ordet ”repræsentation” som man støder på gang på gang under læsningen af Sperber og Wilsons hovedværk. Vores ytringer repræsenterer en indre virkelighed, et virvar af kognitive processer; målet er at sætte os i forbindelse med hinanden. Arbejdet med at analysere sproget for at identificere aftrykkene af de kognitive processer er pragmatikkens arbejdsområde, og det giver os en unik indsigt i hvorfor vi kommunikerer som vi gør. Vores valg af formuleringer ned til mindste nuance afslører i forskellige sammenhænge en subtil forståelse af verden, os selv, den anden, vores og andres forventninger, drømme og intentioner osv. I denne sammenhæng inddeler Sperber og Wilson vores ytringer i to kategorier med hver deres funktion og natur:

Any representation with a propositional form, and in particular any utterance, can be used to represent things in two ways. It can represent some state of affairs in virtue of its propositional

form being true of that state of affairs; in this case we will say that the representation is a *description*, or that it is used *descriptively*. Or it can represent some other representation which also has a propositional form – a thought, for instance – in virtue of a resemblance between the two propositional forms; in this case we will say that the first representation is an *interpretation* of the second one, or that it is used *interpretively*. (Sperber & Wilson 1986:228-229)

En ”repræsentation med en propositionel form” er en ytring med logiske egenskaber, det vil sige en ytring der kan vurderes som værende enten sand eller falsk (Sperber & Wilson 1986:72). Når jeg ”taler deskriptivt”, står indholdet af min tale så at sige for egen regning. Det skal forstås på den måde at det jeg siger, er et forsøg på at portrættere virkeligheden sådan som jeg mener den fremstår. Holder jeg eksempelvis et foredrag om Chomskys liv, er det muligt det er noget jeg har fra en lærebog, men præsenterer jeg indholdet som min egen vurdering af hvad der faktisk skete i hans liv, bruger jeg sproget deskriptivt.

I forhold til oversættelsesakten anvendes den deskriptive brug af sproget i det som Gutt kalder en skjult oversættelse (*covert translation*) (2000b: kap. 3). Denne type oversættelse ses fx i turistbrochurer hvor kildeteksten spiller en marginal rolle i forhold til produktet. Der er nok tale om interlingvistisk kommunikation, men om man kan tale om en egentlig oversættelse, er ifølge Gutt tvivlsomt (2000b:66-68).

Modsat kan jeg bruge sproget fortolkende. Her repræsenterer jeg med min tale en anden repræsentation; det kunne være min egen tale sådan som er tilfældet når jeg anvender ironi hvor det jeg siger på fortolkende vis svarer til det jeg mener. Når jeg oversætter, refererer jeg noget som en anden oprindelig har tænkt og ment. Min opgave er her at repræsentere den oprindelige repræsentation og hermed skabe en fortolkende lighed (*interpretive resemblance*) mellem to propositionelle former, min egen og den hvis propositionelle form jeg refererer til. Grunden til at det er muligt, er netop at den semantiske repræsentation består af logiske former<sup>8</sup> som kan modsige og underbygge hinanden og altså også ”ligne” hinanden.<sup>9</sup> Et eksempel kunne være en boganmeldelse hvor jeg i anmeldelsen direkte eller indirekte refererer til forfatterens holdning enten ved at skrive: Forfatteren mener: ”.....” eller ved med egne ord at omskrive bogens budskab. Oversætterens opgave er med egne ord at sige noget en anden før har sagt, og dermed kan oversættelse bestemmes som en aktivitet der gør brug af sproget på interlingvistisk fortolkende

<sup>8</sup> Sperber og Wilson definerer en logisk form noget anderledes end den formelle logik: ”Standard logics make a radical distinction between concepts such as *and*, *if...then*, and *or*, which are regarded as proper logical concepts, and concepts such as *when*, *know*, *run*, *bachelor*, which are considered non-logical. Following another tradition, we regard these other concepts as also determining logical implications.” (1986:87)

<sup>9</sup> ”It is in virtue of its logical form that a conceptual representation is involved in logical processes and enters into relations such as contradiction or implication with other conceptual representations.” (Sperber & Wilson 1986:72)

måde.

Et andet væsentligt forhold som berører oversættelsesproblematikken direkte, er relevantsteoriens tale om eksplikaturer og implikaturer. Når vi taler, overfører vi via vores ytringer en række antagelser (*assumptions*). Nogle ytringer indeholder præcis det antal antagelser der kan uddrages af det sproglige indhold – det vil sige alt det der er sprogligt indkodet (grammatisk og leksikalt) i ytringen – og når det er tilfældet, taler relevantteorien om eksplikaturer. Eksplikaturer kan med andre ord udledes af det pågældende sprogs grammatik uden at inddragelse af konteksten er nødvendig. Et eksempel fra Agerri & Korta:

(1) a. He is meeting a woman this evening. (2001:1)

Hvis en sådan ytring skulle falde i en samtale ville en engelsktalende person formentlig forstå noget i retningen af:

(1) b. He is meeting a woman [who is not his wife, mother, or sister] this evening. (ibidem)

Sætning 1b er ifølge relevantteorien en eksplikatur af 1a; det er nemlig hvad meddeleren vil forvente at tilhøreren forstår.<sup>10</sup>

Andre gange ligger der i vores tale noget som isoleret betragtet virker tvetydigt, og som kræver at konteksten medvirker for at give mening; her er der tale om implikaturer. Gutt giver et eksempel: I en samtale mellem to personer siger den ene til den anden: ”Bagdøren er åben”. Alt afhængig af konteksten kunne det betyde at den skal lukkes, eller at den skal forblive åben. Hvis situationen er den at der er mange tyve i området som kunne gå ind ad den åbne dør, hvilket man naturligvis ikke er interesseret i, så var det nok en henstilling til at man skulle lukke den. Er baggrunden imidlertid den at man forventer børnenes hjemkomst fra skolen, og de normalt kommer ind ad bagdøren, så er meningen nok at den skal forblive åben. Den kontekstuelle implikation (jf. 1.4.2.) vil altså være diametralt forskellig, afhængig af hvilken kontekst der er tilgængelig for tilhøreren: Enten skal døren lukkes, eller også skal den forblive åben (Gutt 2000b:44-45). Det som her kommunikerer, er en implikatur som kun kan opfattes rigtigt ved at have kendskab til konteksten.

Spørgsmålet, som vi vil behandle senere i fremstillingen, men som naturligt melder sig på dette tidspunkt, er så hvordan man i forhold til en oversættelse af en flere tusind år gammel tekst

<sup>10</sup> Hvad der præcis regnes for at være lingvistisk indkodet i ytringen, hersker der tilsyneladende uenighed om. Agerri og Korta (2001) oplyser at Sperber og Wilson i forhold til Grice medregner et større antal forskellige ytringer som eksplikaturer, nærværende eksempel ville således i griceansk tradition betegnes som en implikatur.

overvinder det problem at oversættereren ikke er samtidig med kildetekstens forfatter. Er det overhovedet muligt at oversætte en tekst hvis eventuelle implikaturer kræver en korrekt forståelse af konteksten som oversættereren imidlertid ikke kan være sikker på? Relevanteoriens forståelse af konteksten som et psykologisk, kognitivt miljø er måske det bedste bud på hvordan kognition og kommunikation skal opfattes, men spørgsmålet er hvad oversættereren skal bruge denne indsigt til. Dette vigtige spørgsmål vil som udmeldt blive taget op senere (jf. 4.1.).

### 1.5.1. To relevanteoretiske tilgange til oversættelse

Gutt beskæftiger sig i sin ph.d.-afhandling udelukkende med at forklare oversættelse som en del af relevanteoriens forståelse af menneskelig kommunikation. I den forbindelse fremkommer han med to tilgange til oversættelse som springer ud af Sperber og Wilsons tale om genfortalt tale (*reported speech*). Tankegangen er at oversættelse kan ses som en speciel form for kommunikation, nemlig hvor sproget bruges *interlingvistisk* fortolkende. *Intralingvistisk* fortolkende sprogbrug fremstår som to typer genfortalt tale: indirekte og direkte tale. Hvis altså oversættelse er en form for interlingvistisk kommunikation bestående af fortolkende sprogbrug, så må den også kunne i form af to tilgange: 1) en indirekte oversættelse og 2) en direkte oversættelse.

Gutt kommer aldrig frem til hvordan disse tilgange tackler oversættelse. Det gør derimod Kevin Gary Smith (2000). I sin ph.d.-afhandling *Bible Translation and Relevance Theory – The Translation of Titus* forsøger han at oversætte det nytestamentlige skrift *Paulus' brev til Titus* ud fra de overvejelser Gutt har gjort sig. Jeg skal her forsøge at gennemgå de vigtigste forskelle på den indirekte og den direkte oversættelse ud fra Smiths tredje kapitel. Hovedvægten vil ligge på beskrivelsen af den direkte oversættelse fordi denne senere vil blive appliceret på analysen og oversættelsen af Genesis 17,1-27. Valget af denne type oversættelse er truffet ud fra den kendsgerning at den direkte oversættelse materialiserer kronargumentet i Gutts fremstilling.

#### 1.5.1.1. Indirekte oversættelse

Når man gengiver en tale indirekte, omskriver man så at sige det som er blevet sagt, med det som er ment. Det samme princip gør sig gældende med den indirekte oversættelse. Ligesom den direkte oversættelse stræber den indirekte oversættelse efter at ligne kildeteksten – men ikke i samme grad. Smith forklarer:

Indirect translation is the interlingual equivalent of indirect quotation. It purports to remain faithful to the *essence* of the original without making any claim of adhering to its form or conveying the

entirety of its meaning. (2000:47)

Når der adskillige gange tales om at oversættelsen ligner (*resembles*) originalen på fortolkende vis, skal man huske distinktionen deskriptiv versus fortolkende sprogbrug. Ifølge Gutt er en oversættelse altid en oversættelse af noget andet; det betyder at oversætteren er bundet af kildeteksten, og han/hun må bestræbe sig på at repræsentere oversættelsen som en gengivelse af en oprindelig kommunikation, og derfor arbejder oversætteren altid med en fortolkende brug af sproget (Gutt 2000b).

Spørgsmålet er nu i hvor høj grad en oversættelse skal ligne originalen for at kunne karakteriseres som en oversættelse? Smith mener ikke at man kan besvare spørgsmålet med rigid nøjagtighed, men i sidste ende styres kravet af hensynet til relevansprincippet: Ikke al information er lige vigtig, oversætteren må vurdere hvad der for modtageren er relevant, og disse antagelser må han/hun overføre på den måde som kræver mindst anstrengelse af læseren (Smith 2000). Umiddelbart virker denne regulering temmelig lemfældig, men når det kommer til oversættelse af Bibelen, gør særlige hensyn sig gældende som viser sig alligevel at være begrænsende for hvor selektiv oversætteren må være. Læserne af Bibelen sidder nemlig med en forventning om at stort set alt hvad der møder dem, må være relevant for dem:

In the case of sacred texts like the Bible, receptor expectations tend to be high; most Bible readers assume that everything in the Bible is somehow relevant to them. Consequently they expect a Bible translation to maintain the highest possible degree of interpretive resemblance. The set of assumptions communicated by the translation, although only a subset, should be the largest possible subset of those communicated by the original. (Smith 2000:48-49)

Som nævnt forventes det ikke at den indirekte oversættelse får alle betydningselementer med i oversættelsen, men et af kravene er at det den får med, skal være en gyldig del (*valid subset*) af originalen (Smith 2000:48). I det hele taget er oversættelsen ikke styret af hvad modtagerne gerne vil høre, men grundlæggende af originalen. Oversættelsesfasen er altså hele tiden styret af både et subjektivt og et objektivt element. Objektivt set er oversætteren forpligtet på at viderebringe den oprindelige forfatters kommunikative indhold, subjektivt skal modtageren imødegås, og dennes kognitive miljø må vurderes. Det sidste hensyn betyder at den indirekte oversættelse tilstræber at overføre både eksplikaturer og implikaturer. Gutt skriver i forbindelse med denne oversættelse at:

The sum total of the explicatures and implicatures of the translation must equal the sum total of the explicatures and implicatures of the original. (Gutt 2000b:100)

Med overførslen af originalens hensigtssvarende implikaturer forsøger denne oversættelse at skabe umiddelbar kontekstuel effekt hos læseren; det vil sige at indholdet bliver umiddelbart tilgængeligt og forståeligt for læseren. Dette fokus for oversættelsen bliver også midlet til at bedømme oversættelsen. Smith forklarer at evalueringen af en oversættelse i forhold til en relevanstereoretisk forståelse udmønter sig i en sammenligning af teksternes fortolkninger således at succeskriteriet altså bliver at læserens forståelse og fortolkning svarer til den fortolkning den oprindelige læser fandt frem til. Det skal ikke opfattes sådan at man prøver at forstå hvordan antikkens læsere tænkte, men at oversættelsen skal afgive samme fortolkning som oversætteren finder når han/hun oversætter eksempelvis den græske bibeltekst.

#### 1.5.1.2. Direkte oversættelse

Den direkte oversættelse har tilsvarende fået sit navn i forhold til hvad den i en interlingvistisk kontekst kunne siges at modsvare: den direkte tale. Det der karakteriserer den direkte tale, er at den ikke primært ønsker at reflektere ytringens propositionelle form, men først og fremmest de overfladiske lingvistiske egenskaber. Den afgørende forskel på indirekte og direkte oversættelse kan således beskrives med Smiths ord:

Conversely, like direct quotations, direct translations "depend on resemblance in linguistic properties"; that is, they try to reproduce the linguistic properties of the original stimulus. By reproducing linguistic properties a direct translation does not aim to produce immediate cognitive effects, but to produce a text that will yield the same interpretation as the original if interpreted using the same contextual assumptions as the original. (2000:57-58)

Spørgsmålet er nu hvordan præcist man skal forstå det faktum at den direkte oversættelse tilstræber lighed i forhold til lingvistiske egenskaber? Problemet er jo – og det har været kendt siden de første overvejelser om oversættelse – at ikke to sprog udviser samme sproglige karakteristika. Fører denne tilgang så ikke til de samme vanskeligheder som den formelle oversættelse kæmper med: En akavet sproglig stil i modtagerteksten som forbyrder sig mod relevansprincippet? Eller sagt med andre ord: Resulterer det ikke i en tekst som forsøger det der ikke kan lade sig gøre: at overføre ét sprogs særegenheder til et andet? At dette ifølge Gutt ikke er tilfældet, fremgår af den følgende forklaring af hvad Gutt kalder de kommunikative tegn:

..one might well argue that the point of preserving stylistic properties lies not in their intrinsic value, but rather in the fact that they provide *clues* that guide the audience to the interpretation intended by

the communicator. We shall refer to such clues as *communicative clues*. (2000b:134)

Bevarelsen af de "stilistiske egenskaber"<sup>11</sup> sker altså ikke på grund af deres egenverdi, men på grund af den funktion de har på det pågældende sprog, og derfor er det i realiteten forkert at tale om en bevarelse, for ligheden mellem to sprogs sproglige egenskaber er ikke altid tekstlig synlig i oversættelsen, men skulle derimod gerne være det i fortolkningen af den.

Forfatteren til en tekst anretter sprogligt denne ud fra pågældende sprogs konventioner således at den kommer til at pege i retning af hvad han gerne vil kommunikere. Denne kommunikation skal oversætteren ramme ved at finde de sproglige egenskaber der ækvivalerer med originalen. Når Gutt taler om de på sin vis abstrakte kommunikative tegn, er det fordi det ikke altid er indlysende i hvor høj grad et sprogs særegenheder er afgørende for forfatterens kommunikative intention. Det er klart nok at der mellem leksikalske enheder som *kat* på dansk og *Katze* på tysk består en snæver semantisk relation som er afgørende for fortolkning af den sammenhæng de indgår i. Skrev oversætteren hest i stedet for kat ville det naturligvis have indflydelse på indholdet og fortolkningen af det. Omvendt kan der være særegenheder som er vanskelige at overføre direkte, men som ikke desto mindre har ringe betydning for fortolkningen af en tekst. Et eksempel kunne være visse sprogs fremvisning af tab af pronominer (nul-anafora) i sammenhænge hvor disse pronominer er pragmatisk-inferentielle. Eksemplet her stammer fra de romanske sprog:

*¿Ves este tronco? Sería bueno para la fogata. Se secó completamente.* (Spanish)

*Vês este tronco? Seria bom para a fogueira. Secou completamente.* (Portuguese)

See this log? Would be good for the campfire. Has completely dried. (*literal, direct translation*)

(Do) **you** see this log? **It** would be good for the campfire. **It** has completely dried. (*idiomatic translation*)<sup>12</sup>

Typologisk anskuet er det interessant at notere sig disse konstruktioner på spansk og portugisisk, og hvis oversætteren ikke er opmærksom på denne kuriositet, bliver oversættelsen til eksempelvis germanske sprog (hvor disse pronominer er delvist påkrævet) dårlig, men fejlen næppe afgørende for fortolkningen af oversættelsen.

Noget anderledes forholder det sig med visse af de såkaldte grammatikaliseringer. En grammatikalisering er karakteriseret ved at være en grammatisk konstruktion som på et tidspunkt

<sup>11</sup> Jeg anvender citationstegn for at markere at jeg her bruger ordet som Gutt. Når han taler om *stylistic properties*, dækker det også over tekstens grammatiske struktur (hvilket han her sigter til), og ikke kun over det vi i en dansk sammenhæng forstår ved en teksts stilistiske egenskaber sådan som de kommer til udtryk i prosa, poesi, juridisk stil osv. Tekstens "stilistiske egenskaber" inkluderer altså også eksempelvis syntaks og leksik.

<sup>12</sup> [http://en.wikipedia.org/wiki/Pro-drop\\_language](http://en.wikipedia.org/wiki/Pro-drop_language)

har haft leksikalsk status, men som gennem forskellige diakrone forandringer alene har grammatisk status. Eksemplet kunne stamme fra én af det engelske sprogs måder at udtrykke fremtid på, nemlig udtrykket: *going to*. Kelstrup (2001) skriver således:

Et hyppigt nævnt eksempel på reanalyse og grammatikalisering er engelsk *going to* i *I am going to do it*, der oprindelig betød, at taleren ville gå (leksikalsk verbum, betegner en aktivitet) et sted hen for at udføre en given handling. I dag er indholdet rent grammatisk, nemlig futurum (grammatisk kategori, betegner temporal indordning i forhold til taletidspunktet), og betyder noget i retning af ”skulle til at” på dansk; *going to* har mest status af en art konjugation af hovedverbet. (2001:17)

I dette tilfælde betegner grammatikaliseringen et forhold som i oversættelsen må give sig udslag i en markering af fremtid; og det kunne vise sig at være afgørende for fortolkningen hvis oversætteren ikke reflekterede dette i modtagerteksten.

Det er altså ikke altid lige indlysende hvornår to sprogs stilistiske egenskaber reelt er forlignelige i forhold til hvad de vil kommunikere, og af denne grund taler Gutt om det kommunikative tegn som det i situationen afgørende materiale en tekst fremviser for at få den intenderede fortolkning frem. Den direkte oversættelse stræber efter såkaldt fuldstændig lighed i fortolkningen (*the presumption of complete interpretive resemblance*, Gutt 2000b:196) mellem original og oversættelse, og i forlængelse af beskrivelsen af det kommunikative tegn skriver Gutt:

...if a translation could reproduce all the communicative clues of the original and were read in the context envisaged for the original, then it would yield exactly the same interpretation as the original. (Gutt 2000b:58)

Fordelen ved ikke at skulle overføre tekstens stilistiske egenskaber rigoristisk er naturligvis at oversætteren ikke havner i en situation hvor han/hun må producere en sprogligt set akavet tekst, men at oversætteren kan opfatte dem som tegn og overføre dem i henhold til den funktion de udfører på det pågældende sprog. Selv om Smith faktisk taler om en funktionel (*functional*) opfattelse af en teksts sproglige former, så gør han meget ud af at understrege at det ikke resulterer i funktionel ækvivalent tilgang. Den direkte oversættelse fraviger kun fra at overføre den sproglige form i tilfælde hvor en sådan forringer den kontekstuelle effekt og øger arbejdsindsatsen i utilladelig grad, hvorimod den funktionelle oversættelse bramfrit opfordrer til at ændre formen for så vidt at det gør oversættelsen lettere at forstå (Smith 2000).

I modsætning til den indirekte oversættelse vægrer den direkte sig ved at skulle ophæve implikaturer i oversættelsen. De elementer i originalen der er afhængige af konteksten, lader den

læserne finde frem til. Det lægger naturligvis meget af fortolkningsansvaret over på læserne, men oversætterne er ikke fri for at tage ansvar for både selv at kunne fortolke teksten korrekt og kunne overbringe indholdet så læserne har mulighed for at fortolke det rigtigt:

Crucially, the translator's responsibility begins with the formation of his informative intention...the translator needs to clarify for himself whether his informative intention is, in fact, communicable, that is, whether he can reasonably expect the audience to derive this interpretation in consistency with the principle of relevance. (Gutt 2000b:190)

Den formelle oversættelse kunne fralægge sig en del af dette ansvar ved blot at translitterere de grammatiske former, men oversætteren af den direkte oversættelse må selv kunne udføre en velbegrundet eksegese af teksten, samt have et godt kendskab til modtagerens kultur og sprog for at kunne overføre de samme kommunikative tegn, som de eksempelvis havde på græsk, til en engelsk oversættelse. Grunden til at den direkte oversættelse nødtigt ekspliciterer implikaturerne er at disse ofte kan indeholde flere kontekstuelle antagelser, og dermed er oversættelsen ikke nødsaget til at låse sig fast på en bestemt antagelse ligesom den indirekte oversættelse, som i så henseende kan give anledning til fejlfortolkninger.

I en artikel i *Journal of Northwest Semitic Languages* diskuterer Evans (1997) dette forhold. Han forklarer at betydning netop kan fremstå mangefacetteret (*polyadic*), og han bruger som eksempel én af Jesu mange titler, nemlig "the Son of Man". Denne betegnelse må fastholdes i den direkte oversættelse eftersom den alluderer til forskellige betydninger, både til en gammeltestamentlig vending i Daniels bog og til en samtidig rabbinsk omskrivning for JHWH. Pointen er at den visse steder i evangelierne kan referere stærkere end andre uden dog at tabe de betydninger som er svagere markeret. Ved derfor at oversætte titlen til fx Jesus, som en idiomatisk oversættelse kunne gøre det, taber man de øvrige betydningsnuancer.

Hermed er vi fremme ved en forklaring på hvorfor Smith kan tale om at oversætte med fokus enten på "assumption schemas" eller propositionelle former (2000:39). Oversættelsen der må beriges af kontekstuelle informationer, bygger på semantiske repræsentationer; dét er den direkte oversættelse. Den indirekte derimod søger at overføre den propositionelle form, som allerede er beriget. Man kan dermed sige at sidstnævnte oversættelse kommunikerer det der er ment, hvorimod den første kommunikerer det der er sagt eller udtrykt (Gutt 2000b). Sådan må det være når præmissen er at den indirekte oversættelse produceres med udgangspunkt i konteksten som den forstås af oversætteren præsenteret for målsprogets læsere; hvorimod den direkte oversættelse produceres med udgangspunkt i konteksten som den forstås af den originale forfatter præsenteret

for kildesprogets læsere. (Van der Merwe & Winckler 1993:53-54)

#### 1.5.1.2.1. Noteapparatet

Som en afgørende hjælp til læseren og en forudsætning for den direkte oversættelse præsenterer Smith to former for noter: 1) Baggrundsnoter (*background notes*), som retter sig mod det uden for teksten. Det kunne være historiske, kulturelle, sociale og ideologiske informationer, og 2) oversættelsesnoter (*translation notes*), som forsøger at afdække vanskeligheder i forhold til tekstens indre. Oversættelsesnoterne kan igen deles op i fem underkategorier som i flere tilfælde nok vil overlappe hinanden: i) leksikale noter: forklarer nøglebegrebers semantiske repræsentationer; ii) tekstkritiske noter; iii) krydsrefererende noter: I forbindelse med NT tekster ville det være allusioner til og citater fra GT. Her behandles også informationer om den tekstuelle kontekst (koteaksten) som ville konstituere noget af den oprindelige læsers kognitive miljø; iv) noter vedrørende alternativ gengivelse: Det kunne være grammatiske/stilistiske kuriositeter som oversættelsen ikke kan genskabe<sup>13</sup> eller bevidste, grammatiske tvetydigheder som på samme måde nærmest er umulige at gengive; v) noter der angiver diverse informationer som bedømmes relevant for forståelsen af pågældende vers, men som ikke kan udtrykkes i oversættelsen.

Visse andre oversættelser adjungerer noter som fungerer som decideret kommentarmateriale til oversættelsen; sådan må det ikke forholde sig med noterne til den direkte oversættelse:

By contrast, the notes that accompany a direct translation should be strictly limited to translation issues. One aim of a direct translation is to provide readers with a text that does not make them dependent upon the translators' interpretation; to place "the correct interpretation" in a footnote would defeat the purpose. The purpose of notes is to provide them with the information they need to draw their own inferences. The notes should not explain the implications of the text to them, but empower them to work out those implications for themselves. (Smith 2000:69)

Når Smith taler om det som læseren selv skal kunne aflede af teksten, drejer det sig altså om at tilvejebringe information på baggrund af hvilken en lægmand ville kunne nå til en fortolkning af teksten. Det er vigtigt at bemærke at noten ikke bare bør undgå at alludere til oversætterens udlægning af teksten, men at den også skal afholde sig fra at levere for krævende information eftersom en sådan ville karambolere med relevansprincippet. Når det er sagt, er det vigtigt at

<sup>13</sup> Gutt (2000b) giver i en anden sammenhæng et eksempel: I Lukasevangeliet kap. 8,8 skriver Lukas: καὶ ἕτερον ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν. Lukas kunne have skrevet εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν, men af stilistiske grunde valgte han den førstnævnte version. Kunne dette forhold ikke reflekteres i en oversættelse, kunne noten, såfremt det blev anset for afgørende, forklare det. (Se appendiks, noten til Genesis 17,5).

understrege at en direkte oversættelse nødvendigvis kræver en større indsats af sin læser som så til gengæld skulle høste et desto større betydningsudbytte af originalen. Sagen er den at vellykket kommunikation opstår på baggrund af kontekstuelle implikationer, foranlediget af indblikket i og forståelsen af den konstituerende kontekst. Derfor opererer den direkte oversættelse med en større mængde information og dermed med kravet om et højere abstraktionsniveau. Et af de kritiske spørgsmål til en relevansbaseret oversættelse bliver da hvordan oversætteren finder grænsen mellem hvad der er for meget og for lidt information til læseren. Skal man arbejde i overensstemmelse med relevansteorien, er der to kriterier som oversætteren må være forhippet på at vægte lige: 1) kravet om minimal arbejdsindsats og 2) kravet om de tilstrækkelige kognitive effekter. Det lyder fornuftigt, men hvordan afgøres det hvilken indsigt læseren skal præsenteres for i forhold til at træffe en kvalificeret fortolkning af en tekst? Gutt giver følgende kommentar til problemstillingen:

According to relevance theory, my answer would, as always, be determined by considerations of relevance, and specifically by my assumptions about what my communication partner might find optimally relevant...Thus the search for optimal relevance would constrain me to express myself so that with minimal processing effort my partner can derive information that is adequately relevant to him. (2000b:105-106)

Det er klart at teorien ikke kan opbyde noget diagnostisk kriterium for hvornår læseren er forsynet med den af det facetterede noteapparat fornødne viden, men Gutt henviser her til at oversætteren over for sin kommunikative modpart er bundet af hensynet til relevansprincippet; læseren må altså hverken overbebyrdes eller mangle viden i bestræbelsen på at danne korrekte følgeslutninger. Denne vurdering af den tilstrækkeligt relevante information er naturligvis langt på vej bestemt af oversætterens kendskab til sine læses kognitive horisont, og her ligger måske den største udfordring for en relevansbaseret oversættelse. Såfremt man overhovedet anerkender relevansteoriens tale om et relevansprincip (jf. 1.4.3.), melder spørgsmålet sig om hvordan oversætteren formår at træffe afgørelser i overensstemmelse med princippet, in casu om omfanget af et tilstrækkeligt noteapparat. Relevansprincippet er vitterligt formuleret i så relative termer, som også Wendland (1996) pointerer, at spørgsmålet er højst relevant. Vi vil vende tilbage til spørgsmålet i konklusionen (jf. 4.1.).

#### 1.5.1.2.2. Den direkte oversættelses forudsætninger og implikationer

Gutt afholder sig fra at komme med en vurdering af de to oversættelser, alligevel ligger det lige for at slutte at kun den direkte oversættelse er acceptabel når vi taler om oversættelse af Bibelen. Langt

det meste af Gutt's spalteplads bruges nemlig på at beskrive den direkte oversættelses attributter, og årsagen hertil skal ses i lyset af et af afhandlingens hovedanliggender: Kun med indsigt i og anvendelse af originalens kontekst bliver en oversættelse vellykket; det vil sige kun med udgangspunkt i den kontekst som den oprindelige forfatter forudsatte som fortolkningsnøgle, kan man gøre sig forhåbninger om at oversætte med fuldstændig lighed i fortolkningen. Gutt påviser denne tese ud fra relevansteorien og fra det faktum at kommunikation må forstås kognitiv-inferentielt. Relevanstoriens anvendelse på oversættelsesproblematikken har altså sin stærkeste begrundelse i at pointere forholdet til tekstens omgivende kontekst; og netop denne problemstilling er den direkte oversættelses *raison d'être*. Man må kræve af læseren at han/hun sætter sig ind i verden bag teksten for at kunne gøre sig forhåbninger om at nå til det intenderede budskab:

This point is not only common sense but well recognized in literary studies; one of the preconditions of authentic literary interpretation is a reconstruction of the historical, cultural and sociological background in which the piece of literature in question was written. (Gutt 2000b:173)

Selv om Gutt ikke tager stilling til noter som et redskab for hverken den direkte eller indirekte oversættelse, kritiserer han imidlertid i en fodnote Nida & Taber for at hævde at man ud fra tanken om dynamisk ækvivalens<sup>14</sup> skulle kunne overskride de kulturelle kløfter (*cultural gaps*) uden konstituerende brug af noter.<sup>15</sup>

---

<sup>14</sup> Bestemmelsen "dynamisk" blev ændret til "funktionel" i De Waard og Nida (1986), det ændrede dog ikke ved princippet for denne oversættelse.

<sup>15</sup> "Nida and Taber do allow for the inclusion of explanatory notes, either in a glossary or on the page where the note is needed, but separate from the translated text (1969:111[1.udg.]). However, because of the extra-linguistic source of such information, under their definition of 'linguistic translation' these measures must be considered supplementary to translation, and not part of translation itself." (Gutt 2000b:80n) Gutt står i hele sit projekt i modsætning til Nida, og ovenstående kommentar giver læseren indtryk af at både den idiomatiske og indirekte oversættelse med kravet om umiddelbar kognitiv effekt (og som i Smiths fortolkning nødvendigvis resulterer i en oversættelse uden brug af noter) er en illusion.

## KAPITEL 2: DEN FUNKTIONELLE GRAMMATIK: INFORMATIONS-STRUKTUR

### 2.0. Introduktion

Ifølge specialets første kapitel hævdes relevansteorien med dens syn for den menneskelige kommunikations inferentielle økonomi at udgøre det bedste grundlag for at arbejde fyldestgørende med de komplekse problemstillinger som oversættelsen af en fremmedartet tekst berører (Gutt 2000b). Det nærværende kapitel forsøger at forklare hvordan denne påstand kan forenes med hvad man kalder en kontekstorienteret arbejdsproces, i forhåbningen om at denne syntese kan bidrage til at nuancere oversættelsen fra gammeltestamentlig hebraisk til nudansk.

Her følger en redegørelse for den historiske placering af det lingvistiske paradigme som danner grundlag for analysen i kapitel 3, samt en redegørelse for en sproglig problemstilling som vil blive genstand for yderligere behandling i analysen, nemlig elementer af studiet af den hebraiske informationsstruktur.

### 2.1. De kommunikative tegn

Al interlingvistisk kommunikation, den guttske betegnelse for oversættelse, må for at lykkes forstå kildetekstens kommunikative intentioner og dernæst sprogligt skabe de samme intentioner på modtagersproget. De tekstuelle egenskaber (*textual properties*) som kommunikerer disse intentioner, findes imidlertid ikke altid på modtagersproget, men funktionelt tilsvarende egenskaber kan ofte opfylde samme formål; og disse egenskaber kalder Gutt for de kommunikative tegn.<sup>16</sup> De fremstår abstrakte i den forstand at de tjener som samlekategori for de oversættelsesmæssige problemstillinger som opstår som følge af at forskellige sprog anvender forskellige sproglige strukturer for at udtrykke det samme budskab. Som sådan udtrykker disse tegn komplekse problemstillinger sådan som de vinder skikkelse i spændingsfeltet: verden, sprog og betydning; og hermed mener jeg at de kommunikative tegn skal opfattes som samtlige de måder hvorpå alverdens sprog med forskelligt antræk forankrer sig i den sociale virkelighed.

I denne sammenhæng har jeg fundet at den sydafrikanske forsker Sebastiaan Floor i sin ph.d.-afhandling koncentrerer sig om netop sådan et kommunikativt tegn på gammeltestamentlig hebraisk, uden dog udtrykkeligt at definere det som sådant. Floors ærinde er, som titlen, *From information structure, topic and focus, to theme in biblical Hebrew narrative* (2004), afslører, at

---

<sup>16</sup> Jf. Gutt (2000a).

undersøge de sproglige aftryk som går fra den hebraiske teksts informationsstruktur på sætningsplan til de narrative temaer som her igennem afspejles på makroplanet, altså de store fortællinger, som i dette tilfælde er begrænset til Genesis 1-25. I beskrivelsen af et såkaldt *theme trace* som udgør et prominent fokus for afhandlingen, skriver han:

*A theme trace is a clue in the surface form of a discourse, viewed from the perspective of information structure, that points to the cognitive macrostructure or theme of a text. This clue is in the form of (1) a marked syntactical configuration, be it marked word-order or marked in the sense of explicit and seemingly "redundant", all signaling some thematic sequencing strategy, or (2) some recurring concept(s) signaling some prominence and coherence. (Floor 2004:iii)*

Floor anvender perspektiverne fra studiet af informationsstrukturen til at afdække tematiske sammenhænge i de gammeltestamentlige Genesis-fortællinger, men udtrykker ligeledes at disse spor (*traces*) kan forfølges ned på sætningsplanet. Analysen i kapitel 3 vil fortrinsvist koncentrere sig om det kommunikative tegn som det kommer til udtryk i Floors første punkt, altså den oversættelsesmæssige implikation af de tegn som i teksten giver sig udslag i en ekstraordinær ledstilling. Incitamentet til et sådant fokus kommer til dels fra Smith (2000) som i sin konklusion giver flere forslag til yderligere forskning i relevansteorien anvendelighed i forhold til oversættelse af andre end den nytestamentlige tekst:

Secondly, direct translation must be tested in situations where the structural differences between the source and receptor languages are greater than between Greek and English. On the whole, Greek and English are structurally similar. Few aspects of Greek syntax cannot be captured by similar constructions in English. Furthermore, they are similar in terms of their information structures. The balance between explicatures and implicatures, that is, what is linguistically encoded and what left to contextual inference, is similar in these two languages. These two factors enable an English direct translation to maintain a high level of formal equivalence without sacrificing naturalness of expression. However, this is not true of all languages. The greatest challenge for direct translation will be to cope effectively with translation situations in which the structural differences between the two languages are great. (2000:230)

Udfordringen bliver hermed en oversættelse fra gammeltestamentlig hebraisk til dansk.

## **2.2. Sætningsgrammatik og tekstgrammatik**

Når jeg i introduktionen taler om en kontekstorienteret arbejdsproces, hentyder jeg til behandlingen af en tekst ved hjælp af en særlig brug af grammatikken. Gennem tiden har man brugt betegnelsen

grammatik på flere forskellige måder; jeg vil her skelne mellem to forståelser af hvad grammatikken dækker over. Det ene afspejles i det man kan kalde sætningsgrammatikken. Den beskriver populært sagt hvordan ord sættes sammen til sætninger, og det er grammatik i den traditionelle forståelse, til tider kaldet skolegrammatikken, og den rækker tilbage til antikken. Den anden forståelse beskrives ofte som tekstgrammatikken,<sup>17</sup> og her er det primære fokus rettet mod måden hvorpå sætninger sættes sammen til tekster. Den sidstnævnte forståelse er at foretrække, ikke kun fordi den egner sig bedre i sammenligningen af eksotiske sprog hvor sætningsstrukturerne ofte ligger langt fra hinanden, men også fordi den ifølge det såkaldt funktionelle paradigme (se næste side) er uundgåelig hvis man vil afdække alle aspekter af sproget. I forordet til den danske grammatik *Fungerer denne sætning?* (2003) med tilføjelsen 'Funktionel dansk sproglære' forklarer forfatteren Ole Togeby hvorfor hans mål er at udfærdige en grammatik som ud over sætningsgrammatikken nødvendigvis må inkorporere tekstgrammatikken:

Bogen er lavet således fordi jeg opfatter **ytringen** (som kan bestå af en enkelt replik i en samtale, eller af mange sætninger samlet til en tekst) som den mindste bærer af kommunikativ mening og derfor **den mindste enhed der kan være genstand for sproglig analyse**. Man kan ikke analysere den grammatisk mening med sætninger som er revet ud af deres kommunikative sammenhæng. (Togeby 2003:forordet, forfatterens markering)

Denne indstilling gør sig efterhånden også gældende inden for studiet af gammeltestamentlig eksegesi og oversættelse hvor der i de seneste år er dukket en række forskellige studier op som alle forsøger at afklare sammenhængen mellem en fortællings forløb i et givet tekstkorpus<sup>18</sup> og tekstens grammatik.<sup>19</sup>

Den tanke at grammatikken må omfatte mere end sætningen fra punktum til punktum, står i modsætning til den generative grammatik<sup>20</sup> hvor tankegangen (i forhold til grammatikkens arbejdsområde) er den præcis modsatte.<sup>21</sup> Ifølge Trads (2000) dukkede diskursanalysen og tekstlingvistikken op i 60'erne og 70'erne netop som et modstykke til det generativ-transformative

<sup>17</sup> Tekstgrammatik går igen med flere betegnelser: Diskursanalyse, diskursgrammatik, tekstlingvistik m.m. Det varierer med graden af nuancer betegnelserne imellem, men jeg anvender begrebet tekstgrammatik som det forstås og anvendes i det funktionelle paradigme (se side 29).

<sup>18</sup> Inden for GT kunne dette forløb være afgrænset inden for samme kapitel eller strække sig over flere kapitler eller en hel bog.

<sup>19</sup> jf. O'Connor (2002)

<sup>20</sup> Den generative grammatik er i særdeleshed forbundet med amerikaneren Chomsky hvis arbejder blev et uvurderligt redskab for Nidas teorier, se Gentzler (2001:44-77).

<sup>21</sup> Hovedanliggendet i generativ-transformativ grammatik var/er langt fra diskussionen om grammatikkens rolle og natur, men arbejdsområdet for den generative grammatik fik stor indflydelse på Nidas arbejde og lingvistikken generelt. Påstanden, som bl.a. kommer fra Gutt, går på at den oversættelse som er inspireret af Chomskys tænkning, nødvendigvis bliver en oversættelse der arbejder fra sætning til sætning.

paradigmes strengt formelle beskrivelse af sproget. Overbevisningen i den generative grammatiks klassiske udformning var den at sætningen måtte forstås som den lingvistiske analyses absolutte størrelse. Sætningen var en sluttet størrelse, og grammatikken kunne ikke håndtere en beskrivelse af sproget som var større end den, for sproget var jo, som det lød, intet andet end en uendelig mængde af sætninger. Af samme grund tog man kun i ringe omfang stilling til hvordan grammatikken burde forstås i forhold til sætningens semantiske indhold og til den situation i hvilken ytringen finder sted. I stedet gik projektet på at nå frem til en generisk, universel beskrivelse af sproget. Som det ofte er tilfældet hvor et divergerende paradigme fødes, endte de tidlige diskursanalytikere i den modsatte grøft ved helt at afholde sig fra at arbejde systematisk med grammatiske problemstillinger i den sproglige analyse. Sproget blev arbejdet med ud fra en antropologisk, sociologisk og etnografisk strategi, og resultatet blev en deskriptiv sproglige analyse som ikke evnede en forklaring på eksempelvis hvorfor ordene i talesprog eller tekst faldt i en bestemt rækkefølge, og dermed forblev den tidlige diskursanalyse ikke andet end ”en løbende kommentar til teksten” (Trads 2000:13).

### **2.3. Det funktionelle paradigme og den funktionelle grammatik<sup>22</sup>**

Anderledes forholder det sig med det funktionelle paradigme som dukkede frem i slutningen af 70'erne fortrinsvist i skikkelse af Simon Diks arbejde. Her er man ikke bange for at kvalificere synet på den funktionelle forståelse af sproget som grammatisk, for indstillingen er at der måtte være en sammenhæng mellem det som teksten vil kommunikere, og den måde den grammatisk er konstrueret på. Dette paradigme vendte med Harders ord nok ”opmærksomheden bort fra sprogets interne anatomi og over til sprogets forankringspunkter i den sociale virkelighed” (Harder 2005:3), men samtidig understreges det kraftigt at tidligere paradigmers indsigter ikke skal kasseres, men, som det hedder i forhold til den danske forskningshistorie, må til ”serviceeftersyn med henblik på rekonstruktion.” (ibidem).

#### 2.3.1. Informationsstruktur<sup>23</sup>

Den funktionelle grammatiks grundopfattelse – at arbejdet med en tekst må ske ud fra det perspektiv at sproget udgør en funktion i og med at sprogbrugeren *bruger* sproget som et kommunikativt redskab (Harder 2005) – finder blandt andet sit udtryk i undersøgelsen af en teksts

<sup>22</sup> Når jeg de sidste par sider har omtalt et funktionelt paradigme og her en funktionel grammatik, skal det bemærkes at adjektiverne ikke må forveksles med betydningen i tidligere henvisninger, nemlig de funktionelle og funktionelt ækvivalente oversættelser. Hvor de førnævnte beskrev en vis type af oversættelser hvis oversættelsesprincip kunne karakteriseres som funktionelt, beskriver disse et historisk, lingvistisk paradigme.

<sup>23</sup> I herværende fremstilling beskrives informationsstrukturen som et punkt under det funktionelle paradigme; det skal rettelig bemærkes at også det formelle paradigme arbejder med fænomenet.

informationsstruktur. I dette afsnit vil jeg skitsere centrale områder i studiet af teksters informationsstruktur; den videre behandling og konkretisering finder sted i de for analysen af Genesis 17 relevante steder.

Sebastian Floor, hvis ph.d.-afhandling i det følgende vil blive citeret flittigt, forklarer hvordan studiet af informationsstrukturen tager sin begyndelse allerede før anden verdenskrig, og altså noget inden det formelle paradigme. Det skete med studiet af særligt to bestanddele, som stadig udgør en central del af studiet, nemlig *theme* og *rheme* (Floor 2004:3). En teksts informationsstruktur består af en bred kategori af forskellige sproglige fænomener, men overordnet set kan man forklare det på den måde at en tekst for overhovedet at være relevant på forskellig vis organiserer sin information. Dette faktum materialiseres tydeligt i bøgernes kapitelinddeling og overskrifter i aviser (Nølke 1994:1), men denne strukturering af informationen kan også erfares på sætningsplanet i skikkelse af begreberne *emne* (nogenlunde svarende i indhold til *theme* eller *topic*) og *meddelelse* (*rheme* eller *focus*).<sup>24</sup> En teksts emne udgøres af det hvortil der i teksten føjes ny information; det vil sige at emnet er det som en given tekst handler om, ofte sammenfaldende med det grammatiske subjekt.<sup>25</sup> Meddelelsen derimod består af det nye som siges om emnet. Som udmeldt vil forfatteren altid forsøge sprogligt at organisere sin tekst, således at læseren så at sige kan finde hoved og hale i indholdet. Togeby (2003) forklarer om emne og meddelelse:

Ethvert støtteudsagn skal tilpasses til strukturen i det tekstbudskab det indgår i, emnet i den svageste som er distinktiv og GENKENDELIG, og meddelelsen i den stærkeste formulering som er kriteriel og RELEVANT for et senere budskabsudsagn (2003:126).

Støtteudsagnet, som Togeby taler om, er et udsagn som forfatteren giver sin læser for at kunne komme frem til det det egentlige, nemlig budskabsudsagnet. Først introduceres emnet i den svageste formulering. Emnet må være forudsat kendt eller genkendeligt fra det foregående, og hertil føjes så en meddelelse som i sidste ende leder hen til budskabsudsagnet som er det kriterielle og relevante for at have indledt kommunikationen og udtalt sig om emnet. Normalt vil det være sådan at den nye information kommer til sidst i sætningen, og at informationsniveauet altså stiger hen imod slutningen af sætningen, hvilket Jørgensen (2000) i følgende eksempel signalerer på denne måde:

<sup>24</sup> Jeg bruger her Togeby's termer *emne* og *meddelelse* (2003:127).

<sup>25</sup> Definitionen af en ytrings emne er kompleks, og det diskuteres hvorvidt nogen grammatik, deriblandt den funktionelle, har redegjort tilfredsstillende for dette fænomen, se Borchmann (2003), Buth (1996) og Togeby (1994).

I går fandt min bror og jeg et pindsvin omme bag hækken.

(Jørgensen 2000:12)<sup>26</sup>

I visse tilfælde ændrer man imidlertid den gængse rækkefølgesyntaks (Jørgensen 2000:10) – her taler man om at man ændrer ledstillingen så den fra at være umarkeret, altså ordinær eller kanonisk, bliver markeret eller ekstraordinær. Fænomenet indtræffer når man ønsker at fremhæve et eller flere led i kommunikationen. Det er nærliggende at tage det danske sprog som eksempel. Dansk er et såkaldt Vf2-sprog (Jakobsen 1996:61), og det vil sige at den ordinære ledstilling i dansk altid har det finitte verbum på andenpladsen i en deklarativ hovedsætning.<sup>27</sup> Tager vi Jørgensens eksempel, så sniger kun én konstituent sig ind før det finitte verbum. Man kan imidlertid ændre på denne ledstilling alt afhængig af hvad sammenhængen kræver og eksempelvis rykke objektet op i det såkaldte fundamentfelt (Jørgensen 2000:69), og på denne måde får vi sætningen: *Pindsvinet fandt min bror og jeg omme bag hækken i går.*<sup>28</sup> Ledstillingen er stadig Vf2, men objektet står nu først foran det finitte verbum. En sådan konstruktion er på dansk ekstraordinær og markeret og kaldes en topikalisering fordi man fremhæver lige netop dette emne i forhold til et muligt andet ved at flytte det til fundamentfeltet.

Man ændrer ikke på sætningens semantiske indhold når man ændrer i informationen; der er de samme konstituer i teksten, og der sker det samme med dem, men ved at ændre i informationens struktur kan man signalere hvor man står i det kommunikative landskab: Er det ny information der skal introduceres, eller drejer det sig om kendt information som skal pointeres? Når to mennesker taler sammen, har de en vis fælles kommunikativ base, og derfor giver et spørgsmål som fx: *Hvem kørte bilen?* i rette sammenhæng mening, for hvis det er et relevant spørgsmål, så forudsættes det at *nogen* kørte en eller anden bil. Det den spørgende søger, er ny information, altså svaret på spørgsmålet som er det nye i sætningen; det der er i *fokus*. På nogle sprog er denne forskel på ny og kendt information grammatikaliseret; Comrie (1981:57) nævner således at der fx på ungarsk er krav om at placere den fokuserede konstituent umiddelbart før det finitte verbum. Dansk har ikke et lignende fast grammatikaliseret udtryk, hverken for emne eller meddelelse; vi bruger i stedet fortrinsvist prosodi, altså intonation, tryk og tempo for at fremhæve meddelelsen. En

<sup>26</sup> Dette forhold er en kendsgerning på de fleste sprog hvilket gør at man kan arbejde med emne og meddelelse tværsprogligt, jf. Buth (1994:215n)

<sup>27</sup> Dvs. i en fremsættende sætning; anderledes er det i en spørgesætning hvor omvendt ledstilling jo er kanonisk.

<sup>28</sup> Eksemplet er taknemmeligt idet det her drejer sig om et topikaliseret objekt; var det subjektet som stod i kontrast, kan man på dansk ikke gøre andet end at fremhæve subjektet ved tryk, eftersom subjektet i deklarativer sætninger på kanonisk vis allerede indtager førstepladsen.

undtagelse er dog kravet om at spørgestedordet, som udtrykker meddelelsen, eksempelvis som i det forrige spørgsmål *Hvem kørte bilen?*, placeres i en markeret ledstilling med objektet før det finitte verbum.<sup>29</sup> Ellers gælder den generelle regel om at emnet som regel ligger først i sætningen, og at informationsniveauet stiger hen mod slutningen af sætningen med meddelelsen som klimaks.

Når det er sagt, så er der på dansk mulighed for at vægte information i forhold til om det optræder som emne eller meddelelse så det får en særlig syntaktisk udformning. Det hænder i tilfælde hvor meddeleren ud af en reel eller tænkt pulje af potentielle emner eller meddelelser vælger én eller flere bestemte, kontrasterede emner eller meddelelser. Ønsker man således at fremhæve hvad det er sætningen skal handle om i forhold til noget andet, kan man på dansk benytte fundamentfeltet og dermed udfylde emnepladsen: *Pindsvinet fandt min bror og jeg .....Det var ude at søge føde*. Det naturlige vil så være at man, efter på denne måde at have fremhævet det, i det videre forløb benævner det allerede kendte pindsvin med pronominet *det*. Kontrasten og grunden til at begynde med en markeret struktur kunne så ligge i at man tidligere har talt om noget andet man havde fundet, fx en frø, og at det altså ikke var det meddeleren og lillebroren havde fundet. En anden særlig konstruktion, hvis funktion er at fremhæve den kontrasterede meddelelse, er den såkaldte kløvning. Den optræder i situationer hvor det kendte emne udgør mere end blot et nominalsyntaxme, altså en hel, præsupponeret proposition med argumenter og udsagnsadverbialer (*modifiers*) (Togeby 1994:190). I eksemplet *Det er Peter der har taget alle lamperne*, er det ekspletive subjekt, prædikatet og den relative sætning, som ekstraordinært er positioneret sidst i sætningen, kendt information, og *Peter*, det reelle subjekt, udgør meddelelsen i sætningen.

Emne og meddelelse er i disse eksempler beskrevet i forhold til placeringen af nominalsyntaxmer, men også placeringen og anvendelsen af adverbier er med til at anvise læseren til en rigtig vurdering af meddelerens kommunikative hensigt.<sup>30</sup>

<sup>29</sup> I spørgsmålet *Hvem kørte bilen?* svarer *hvem* til svaret *Kim* i *Kim kørte bilen*, som er meddelelsen i spørgsmål-svarrelationen.

<sup>30</sup> Denne kendsgerning vil fremgå af analysen og oversættelsen af Genesis 17, se i øvrigt Jørgensen (1998).

## KAPITEL 3: DISKURSPRAGMATISK ANALYSE AF GENESIS 17,1-27

### 3.0. Introduktion

Genesis 17 er valgt som eksempel på en tekst med et væld af kommunikative tegn som også i oversættelsen kræver en særlig opmærksomhed. Analysen koncentrerer sig om at være diskurspragmatisk (Kelstrup 2001), og det skal forstås sådan at det primære sigte vil være at undersøge på hvilken måde teksten forholder sig til konteksten, og hvorledes særligt informationsstrukturens emne og meddelelse kommer til udfoldelse.

Selve analysen af kapitlet vil foregå i udvalg hvor ekstraordinære vers bliver behandlet. Inden analysen følger her en præsentation af kapitlet i den større kontekst, herunder en beskrivelse af kapitlets hovedtema samt en inddeling af teksten i såkaldte tematiske enheder (jf. 3.1.2.).

### 3.1. Genesis 17 – kontekst og indhold

Kapitlet fremstår tydeligt afgrænset. I slutningen af kapitel 16 hører vi at Saras trælkvinde, Hagar, føder Abraham en søn eftersom Sara ikke er i stand til det, og Abrahams alder bliver i det sidste vers opgivet til at være 86 år. I kapitel 17,1 er der gået tretten år, og kapitlets begivenheder finder angiveligt sted inden for samme dag (v. 26). I begyndelsen af kapitel 18 møder vi atter Abraham, men her i en helt anden tid og kontekst. Wenham (1994) bemærker at der ikke bare er en stærk affinitet til de omkransende kapitler, men at der også i Abraham-narrativen tages bestik af begivenhederne således at eksempelvis navneforandringen fra Sara til Saraj og Abram til Abraham ikke optræder før kapitel 17, men samtidig er konsekvent gennemført efter kapitlet. På samme måde forudsættes begivenhederne fra det tidligere kapitel; fx forudsætter Abrahams ønske om at Ismael måtte leve for Gud, dennes fødsel i kapitel 16 (1994:18).

Genesis 17 indleder et klimaks i Abraham-narrativen. I kapitel 12 introduceres tre løfter som Gud giver Abraham: et løfte om jordbesiddelse, om afkom og om pagtslutning mellem Gud og Abraham. Disse løfter er alle blevet gentaget i de forrige kapitler med visse præciseringer (Wenham 1994:16), men i kapitel 17 giver Gud i en længere dialog med Abraham nøje undervisning i hvordan han skal opfatte disse løfter. Således er der i det tidligere flere referencer til Kana'an som det lovede land, men først i vers 8 står det eksplicit (ibidem). Hvad angår Abrahams afkom, tales der i kapitel 13 og 15 om en umådelig størrelse, men i kapitel 17 loves Abraham endog at blive stamfar til adskillige folkeslag. Beskrivelsen af pagten synes også at blive udfoldet helt i kapitel 17. Der var i kapitel 12 tale om at Gud ville sikre Abraham sådan at den som velsignede ham, ville

blive velsignet, og at den som forbandede ham, ville blive forbandet, men her tales der om at pagten med Abraham skal være en evig pagt som også gælder Abrahams efterkommere.

### 3.1.1. Omskærelse

Der kredses i kapitel 17 om særligt ét tema. Oprettelsen af pagtstegnet, omskærelsen, er fremhævet stilistisk i teksten som centrum i en særlig kiasmestruktur, en såkaldt ”*palistrophe*” (Wenham 1994:17-18). En sådan ”palistrofe” formidler en strukturering af teksten hvor de enkelte temaer i teksten hver især modsvarer et senere optrædende tema og i mellem hvilke optræder en nøje sammenhæng. Fortællingen berører altså forskellige temaer som i Wenhams model opstilles ved hjælp af en række punkter som repræsenterer denne sammenhæng. Fortællingen skrider frem tidsligt fra punkt A til G og fuldendes ved at returnere til udgangspunktet A1:

A	Abraham 99 (1a)
B	Gud viser sig for Abraham (1ba)
C	Gud taler (1bb)
D	Første tale (1bc-2)
E	Abraham knæler med ansigtet mod jorden (3a)
F	Anden tale (navneforandring, folkeslag, konger (4-8))
G	TREDJE TALE (9-14)
F1	Fjerde tale (navneforandring, folkeslag, konger (15-16))
E1	Abraham knæler med ansigtet mod jorden (17)
D1	Femte tale (19-21)
C1	Gud ophører med at tale (22a)
B1	Gud forlader Abraham (22b)
A1	Abraham 99 og Ismael 13 (24-25) <sup>31</sup>

I centrum af denne kilestruktur er altså Guds tredje tale som omhandler omskærelsen af alle af hankøn. Omskærelsen var tegnet på at Gud og Israel havde indgået en pagt med hinanden, og det var afgørende at dette tegn forefandtes blandt Israels folk. Det ses af vers 14 at den som ikke bar pagtens tegn, skulle afskæres<sup>32</sup> fra folket; pagten var i så tilfælde blevet brudt, og straffen stod på højde med andre former for brud på Guds pagt, se fx 3. Mosebog kap. 7,20-21 og 17,4.

Spørgsmålet om omskærelsens betydning er genstand for diskussion. Wenham bemærker at fænomenet var kendt fra samtiden; ægypterne, kana'anæerne og araberne anvendte omskærelse, dog

<sup>31</sup> Figuren er gengivet efter Wenham (1994:17)

<sup>32</sup> ”Afskæres” kan også oversættes med ”udryddes” (se fx DO92 og DO31)

tyder det på at filistrene og hivvitterne ikke var omskåret (Wenham 1994:23). Men hvilken rolle havde omskærelsen for israelitterne? Var den til for at minde Gud om noget, eller for at minde israelitterne om noget? Wenham skelner mellem tre typer tegn: 1) Tegn til overbevisning (*proof signs*), fx plagerne i Ægypten i 2. Mosebog; 2) billedhandlinger, d.e. handlinger som er tegn på et givent budskab; det kunne eksempelvis være de af Ezekiels syner som han får besked på at udføre i praksis som tegn på Guds forestående straf over Israel (Ez. kap. 4-5), samt endelig; 3) tegn til påmindelse (*mnemonic signs*), og her kunne regnbuens tegn (Genesis 9) tjene som eksempel. Man kunne forfalde til at mene at omskærelsen mest minder om det sidste, men Wenham påpeger at der i tilfældet med regnbuen ikke tilføjes noget; regnbuen er kort og godt Guds løfte til mennesket om at en vandflod aldrig mere skal dræbe på samme måde. Som forudsætning for omskærelsen hedder det jo derimod at Abraham skal gå ad Herrens veje og være perfekt;<sup>33</sup> der er altså en forpligtelse tilknyttet dette tegn, israelitterne var kaldet til at elske Gud med hjerte, sjæl og styrke, og den påmindelse tydeliggøres af omskærelsen (op.cit.:23-24).

### 3.1.2. Tematiske enheder

Det primære mål for Floors (2004) arbejde er at identificere det han kalder tekstens tematiske enheder (*thematic units*).<sup>34</sup> De fremkommer ved at følge de tematiske spor (*theme traces*, jf. citatet s. 27) som den hebraiske informationsstruktur afstedkommer. Inden for diskursanalyse arbejder man med en hierarkisk opdeling af narrativen i episoder, scener og underscener (Floor 2004:246), og baseret på afhandlingens resultater, opdeler Floor Genesis 17, som udgør én episode, i syv scener: v. 1-2, 3-8, 9-14, 15-16, 17-18, 19-22 og 23-27. Denne inddeling vil blive fulgt i nærværende fremstilling, for selv om gennemgangen vil sortere efter de problematiske vers inden for disse scener, er det vigtigt med en grovere inddeling inden for kapitlet for at afgøre versenes indbyrdes sammenhæng.

## **3.2. Analyse**

### Vers 1:

וַיְהִי אֲבָרָם בֶּן־תְּשָׁעִים שָׁנָה וַתֵּשַׁע שָׁנָיִם וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אֲבָרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׂדֵי הַתְּהַלְדֹּת  
לִפְנֵי יְהוָה תָּמִים:

<sup>33</sup> I min oversættelse bliver dette tydeligt eftersom jeg vurderer at der må være en konditional tilknytning mellem vers 1 og 2, se 3.2. til vers 2.

<sup>34</sup> Han bemærker imidlertid flere steder at det er hans forhåbning at afhandlingens resultater vil bidrage til arbejdet med en bedre oversættelse (2004:xiv, 16-17).

Episoden indledes med wayyiqtol-formen<sup>35</sup> וַיְהִי af verbet הָיָה. Udover at være en konsekutiv form er verbet הָיָה særlig drilsk da det kan have flere forskellige funktioner. Levinsohn (2007b) bemærker at verbet normalt oversættes med *and it came to pass* (s.80) når det beskriver en skelsættende udvikling i fortælleforløbet. Når DO92 skal markere den samme situation, oversætter den tilsvarende med vendingen *og det skete* (fx gen. 22,1; 26,8; 39,7) eller udelader helt verbet (fx gen. 4,8b). Det er tydeligt at הָיָה i disse situationer må opfattes som en eller anden form for markør (*special marker of construction*, ibidem) uden den "normale" verbalbetydning på sætningsniveauet, hvilken denne særlige form af הָיָה også kan have (se nedenfor). Et eksempel er Genesis 22,1 hvor det indledende וַיְהִי er et upersonligt verbum uden synlig eller af konteksten inducerbar neksus. Derfor oversættes det også i DO92 som *Senere skete det, at...* Brugen af הָיָה i Genesis 17,1 tyder imidlertid på at være anderledes.

Ifølge Van der Merwe et al. (1999:331-333) kan den konsekutive form af verbet overordnet have to forskellige brug:

1. וַיְהִי forbinder ét sagforhold<sup>36</sup> til et andet i tidsfølge. Det skal forstås sådan at formen skaber en sammenhæng mellem to sagforhold i en større fortælling. I den forbindelse er brugen af וַיְהִי ikke forskellig fra andre wayyiqtol-former. Herunder skelnes endvidere mellem וַיְהִי med efterfølgende temporal konstruktion og וַיְהִי med efterfølgende beskrivelse af et sagforhold refereret til ved hjælp af en nominal sætning.
2. וַיְהִי fungerer som et ordinært verbum i præteritum som både må udvise kongruens i tal og køn til subjektet og afspejle den semantiske betydning *at blive*.

Spørgsmålet er nu hvordan וַיְהִי fungerer i 17,1. Niccacci (1990) giver følgende beskrivelse af וַיְהִי, som svarer til Van der Merwe et al.'s første punkt; og den passer umiddelbart i forhold til brugen i kapitel 17:

*wayehi* is the supreme 'macro syntactic sign' of narrative. This means that its presence is enough to mark the passage as narrative...The textual function of *wayehi* is to introduce a new element into the main narrative thread so that that element becomes an integral and important part of the account. (1990:48)

<sup>35</sup> Betegnelsen wayyiqtol dækker over en præfigeret imperfektum-form med konjunktionen waw. Denne verbalform optræder i narrativ tekst med en særlig semantisk og pragmatisk funktion, se Holst (2004:31-71) og Van der Merwe et al. (1999:§21.1 og 2.) .

<sup>36</sup> Defineret efter Jørgensen 2000: "En samlet forestilling om en genstand og de egenskaber, tilstande, processer og handlinger der knytter sig til den, kan vi kalde en 'sag' eller et 'sagforhold'. Sagforholdet er semantikens modsvar til sætningen." (6)

I Genesis 17 åbnes op med denne form og herved *signaleres* (qua den makrosyntaktiske tegnfunktion) at læseren nu må betragte det følgende som et nyt element i den fremadskridende hovedberetning om Abraham, påbegyndt i kapitel 12. Ud fra denne betragtning virker det rimeligt at tolke וַיְהִי i overensstemmelse med Van der Merwes første karakteristik. Problemet er blot at flere oversættelser tilsyneladende opfatter וַיְהִי som kopulativ til prædikativet בְּיַמֵּי הַשָּׁנָה og derfor afstår fra at oversætte med: *Det skete da Abraham var 99 år...*<sup>37</sup> Så vidt jeg kan se bruges וַיְהִי ikke som kopulaverbum, men netop som et makrosyntaktisk tegn.<sup>38</sup> Som ovenover angivet skelner Van der Merwe et al. (1999) mellem to forskellige brug af den første overordnede brug; og Genesis 17,1 må siges at falde ind under en beskrivelse af sætninger indledt med וַיְהִי med efterfølgende nominalsætning til beskrivelse af sagforholdet. At der er tale om en nominalsætning og ikke kopula, fremgår tydeligt af vers 24 som kunne have været helt identisk med den første sætning (apodosis) i vers 1, men som ikke har samme funktion som vers 1 og derfor ikke indledes med וַיְהִי. Alene af disse grunde mener jeg at det er legitimt at lægge ud med den upersonlige konstruktion som makrosyntaktisk markør (kommunikativt tegn) *Det skete* der viser hen til helsætningens hovedverbal וַיְהִי, som i oversættelsen kommer til at stå som verbal i ledsætningen og subjekt til verbet *skete*. Jeg vælger denne oversættelse, ikke alene fordi jeg mener det er legitimt, men også fordi verbet *skete* opbygger en forventning til hovedverbalet וַיְהִי ved at introducere noget af oversætningen inden ledsætningen.

Med introduktionen af det andet verbal i vers 1 er vi nødt til at forholde os til fænomenet apodosis/protasis (over- og undersætning) for at forstå og vurdere forholdet mellem helsætningens syntaks på hebraisk og på dansk. Hebraisk er langt fra så fokuseret på at lagdele sætningen sådan som vi ser det på mange indoeuropæiske sprog, og herunder dansk. Man taler således om at hebraisk overvejende udtrykker sig parataktisk og i mindre grad hypotaktisk eller rettere; sådan fremstår det i hvert fald tekstligt i og med der ikke findes så mange konjunktioner, og det ikke altid er helt gennemskueligt hvornår disse er henholdsvis underordnende eller sideordnende. Netop spørgsmålet om en vurdering af sætningens syntaks på hebraisk kan ses som et udslag af den problemstilling som Holst (2004:31) refererer til når han taler om [a] *illegitimately Indo-European conceptualisation*. Historien afslører nemlig at den oprindelige arabiske beskrivelse af hebraisk grammatik var grundlagt på syrisk grammatik. Det borger umiddelbart for en sund tilgang eftersom

<sup>37</sup> Dette er ikke kun tilfældet i oversættelser, se fx analysen af Gen. 17,1 og 2. kong. 6,25 i Owens, *Analytical Key to the Old Testament*, Vol. 1 Genesis-Joshua, Baker 1989, hvor וַיְהִי opfattes som kopulaverbum.

<sup>38</sup> Dette ville i modsat fald skulle oversættes i henhold til Van der Merwes anden overordnede brug af וַיְהִי med *da Abraham blev 99 år*, som på dansk jo vil sige på sin 99. fødselsdag, men verbet וַיְהִי kan ikke bruges i sammenhængen "at fylde år" (Van der Merwe 1999:83; Van der Merwe et al. 1999:333).

arabisk og syrisk begge er semitiske sprog; problemet er blot at den syriske grammatik i sin tid var baseret på en "klassisk" grammatik, dvs. på græsk og latinsk grammatik. Der er altså historisk betragtet en indoeuropæisk selvreference i vores beskrivelse af hebraisk som farver forståelsen af grammatiske kategorier. Vi kan derfor spørge om en 'europæisk' funderet grammatisk nomenklatur overhovedet er sufficient når den som i dette tilfælde bruges til at definere konjunktionerne på hebraisk? Spørgsmålet må her stå ubesvaret, men i praksis viser diverse oversættelsers forskellige måder at løse denne problemstilling på at der her er tale om en vis usikkerhed:

A comparison between different versions is enough to make one realize that a main clause in one version is judged to be a secondary clause in another, and vice versa. (Niccacci 1990:125)

Og det er en temmelig graverende problemstilling eftersom en ret forståelse af det man kan kalde en ytrings illokutionære karakter, i høj grad er afhængig af den måde forskelligartede sætninger forholder sig til hinanden på – in casu en rigtig forståelse af konjunktionernes semantik. En ytrings illokutionære karakter betegner den måde hvorpå denne ytrings proposition (s.14) skal opfattes i kommunikationssituationen, dens status og den måde den bør opfattes på i forhold til de øvrige sætninger (Harder 1996:95). Det betyder at propositionen "løftes" fra blot at have sandhedsværdi til at udtrykke en "informationel funktion som RELEVANT budskab til den specifikke modtager." (Togebjerg:8). Hermed bidrager illokutionen til at afgøre om propositionen skal opfattes som en påstand, som et ønske, et løfte eller en trussel. Relationen proposition/illokution kan beskrives som hos Saeed:

So, for example, the statement *Joan made the sorbet*, the question *Did Joan make the sorbet?*, and the command *Joan, make the sorbet!* might be seen to share a propositional element: JOAN MAKE THE SORBET. In this view, these different sentences allow the speaker to do different things with the same proposition: to assert it as a past event; to question it; or to request someone to bring it about. (2003:14)

Det er afgørende for en oversættelse at kunne reflektere den illokutionære værdi, og i nogle tilfælde kan meningen decideret gå tabt, sådan som Harder her noterer vedrørende de konditionale sætninger i tilegnelsen af fremmedsprog:

One experiment in tolerance of learner's language made in my own department suggests that of all grammatical elements it is the clause linkers that are most necessary to get the message across; you can do fairly well without articles and tense and auxiliaries, but if you mess up the clause linkers you really leave your listeners in the dark. (Harder 1996:98)

I tilfældet med hebraisk oplyser Niccacci at eksempelvis *waw* hverken signalerer under- eller sideordning, og derfor kan man i tilfælde med *waw* som indleder strengt taget ikke afgøre hvordan man skal oversættelse til sprog med obligatorisk markering af disse funktioner – i hvert fald ikke inden for sætningens ramme. I stedet må analysen bero på en tekstgrammatisk vurdering: Hvordan forholder den pågældende sætning sig til det foregående og efterfølgende?<sup>39</sup> Hvilken rolle spiller den? Hvilken type information kommunikerer sætningen, og her kunne man som Niccacci undersøge om der inden for konjunktionens virkefelt, i nærværende tilfælde ledsætningen, er tale om baggrunds- eller forgrundsinformation (1990:125-126).

I denne sammenhæng er Van der Merwes undersøgelse af brugen af samtlige tilfælde af ׀׀׀׀ i 1. Samuels bog temmelig interessant (Van der Merwe 1999). I artiklen argumenterer Van der Merwe for at måden vi forstår både konjunktionerne, deriblandt altså *waw*, og protasis og apodosis-relationen på, afhænger af en rigtig forståelse af ׀׀׀׀. Det viser sig nemlig at ׀׀׀׀ som indleder må opfattes forskelligt alt afhængigt af den sammenhæng ordet optræder i både umiddelbart inden og efter. Van der Merwe erklærer sig enig i den seneste kritik af den noget uklare karakteristik af ׀׀׀׀ som et makrosyntaktisk tegn. Sagen er den at denne funktion har været anerkendt siden slutningen af det nittende århundrede uden derfor nødvendigvis at afsløre noget afgørende om hvordan man skal opfatte verbet. Det er imidlertid muligt at komme det nærmere, mener Van der Merwe (1999:84). Dertil kræves dog videre rammer end dem man før har arbejdet inden for; og han foreslår således en samlet vurdering af verbets syntaks, semantik og pragmatik. Det skal forstås på den måde at Van der Merwe ser på hvordan ׀׀׀׀ er placeret syntaktisk i forhold til de øvrige konstituenten, den semantiske betydning af de på ׀׀׀׀ følgende sætninger, samt den pragmatiske distribution, dvs. verbet og de tilhørende konstituenten set i forhold til hvor i det narrative forløb disse optræder (ibidem). Det drejer sig jf. side 36 punkt 1) altså om hvorvidt ׀׀׀׀ går forud for en temporal konstruktion eller en nominalsætning. I Genesis 17,1 indleder ׀׀׀׀ en nominalsætning, og i henhold til Van der Merwes undersøgelse fra 1. Samuelsbog<sup>40</sup> tyder denne konstruktion på at udfylde én af to mulige funktioner:

1. enten indleder den en ny scene<sup>41</sup> med nye karakterer eller omstændigheder som repræsenterer en ny episode, eller også
2. optræder den som konklusionen på begivenheder udspillet i en underscene, scene eller

<sup>39</sup> Problemstillingen kommer også til udtryk i spørgsmålet om konneksionsrelationer, se Togeby (2003:117-118).

<sup>40</sup> Van der Merwe undersøger alle tilfælde i 1. Samuelsbog, men inddrager også eksempler fra 2. Samuelsbog til 2. Kongebog.

<sup>41</sup> jf. s. 35

episode (op.cit.:100-101).<sup>42</sup>

Genesis 17,1 stemmer med den første beskrivelse: וַיִּהְיֶה indleder en ny scene, ikke med nye karakterer,<sup>43</sup> men med nye omstændigheder i en ny fortælling som ikke længere handler om Abrams forhold til sine to koner, Hagar og Saraj, men om omskærelsen. Nominalsætningen har imidlertid en klar temporal reference som gør at man kan diskutere om den ikke nærmere bør beskrives som en temporal konstruktion.<sup>44</sup> Faktisk forekommer der i 1. Samuelsbog kap. 6,1-2 en tilsvarende nominalsætning som Van der Merwe vælger at beskrive i henhold netop til bestemmelsen וַיִּהְיֶה + temporal konstruktion (op.cit.:100n). I denne sammenhæng beskrives nemlig et bestemt tidspunkt i beretningen i hvilken en efterfølgende begivenhed (protasis) finder sted. Sætningen i 1. Samuelsbog er indledes med וַיִּהְיֶה, og desforuden er protasis på tilsvarende vis indledt med en wayyiqtol-form. Det temporale element ligger i oplysningen om at Guds møde med Abram finder sted mens Abram er nioghalvfems år gammel. I følge Van der Merwe må også beskaffenheden af den temporale konstruktion beskrives for at kunne karakterisere brugen af וַיִּהְיֶה eftersom selve beskaffenheden er afgørende for den pragmatiske distribution af וַיִּהְיֶה + temporal konstruktion (op.cit.:103). I den sammenhæng arbejder han med tre forskellige beskrivelser af den efterfølgende temporale konstruktion:

- 1) markering af eksakt tidspunkt og temporal ramme (hhv. *point in time* og *temporal frame*)
- 2) markering af udstrækning (*duration*)
- 3) markering af en begivenheds hyppighed (*frequency of an event*)

I alle tilfælde på nær ét optræder וַיִּהְיֶה i 1. Samuelsbog i overensstemmelse med den første beskrivelse. Kendetegnende for denne gruppe er at וַיִּהְיֶה + temporal konstruktion indleder en ny episode i narrativen hvor der er et særligt behov for at opdatere tiden i forhold til den foregående scene, mens tilknytningen til den forudgående er umiskendelig. I sætninger med temporal markering som ikke er indledt med וַיִּהְיֶה, er det derimod tvetydigt på hvilken måde det efterfølgende sagforhold forholder sig til det foregående:

There is every reason to argue that וַיִּהְיֶה preceding a temporal adjunct + *wāw* + sentence is used to avoid this ambiguity. Its ability to signal that what follows it, is subsequent to, and thus linked to, a preceding event, events, or states of affairs, makes it very suitable to fulfill this role (op.cit.:112).

<sup>42</sup> Af Van der Merwe et al. (1999:333) fremgår det at dette וַיִּהְיֶה også kan optræde i løbet af en scene.

<sup>43</sup> At dømme efter releksikaliseringen af Abrams navn er Abram stadig hovedperson i kapitel 17; der optræder dog andre nye, sekundære karakterer i kapitlet.

<sup>44</sup> Denne temporale konstruktion kalder Van der Merwe *a temporal adjunct* (1999:103n), og den svarer på dansk til et temporalt adverbial. Dette adjunkt kan ligesom på dansk have mange forskellige udformninger, men alle har de den samme overordnede funktion sådan som den er beskrevet i artiklen på siderne 103-113.

Dette må siges også at være tilfældet i Genesis 17. Den temporale ramme består i angivelsen af Abrams alder i vers 1, som angiver at Guds møde med Abram finder sted på et tidspunkt i hans 99. år. Tidsangivelsen skal ses i lyset af det forrige vers i kapitel 16,16 hvor der ligeledes er en oplysning om Abrams alder. Denne opdatering af tidshorisonten danner en tydelig affinitet kapitlerne imellem.

Det at der forekommer en temporal reference i Genesis 17,1, nødvendiggør altså at man i oversættelsen må udtrykke sætningen indledt med ׀׀׀׀׀ som en sætning der angiver en indledning til en ny scene eller episode i narrativen ved hjælp af et kommunikativt tegn. Som det forhåbentlig er tydeligt hænger forståelsen af ׀׀׀׀׀ nøje sammen med forståelsen af den efterfølgende temporale konstruktion. De fleste store, autoriserede oversættelser lægger i Genesis 17,1 ud med en temporal ledsætning med oplysningen om Abrahams alder, og med god ret.<sup>45</sup> Nu diskuteres det ofte hvordan man præcis skal vurdere en sådan tidsangivelse på hebraisk i forhold til hvad der er det væsentlige i et narrativt forløb,<sup>46</sup> men en sådan adverbial temporal angivelse må – ceteris paribus – på dansk opfattes som et udsagnsadverbial sådan som det defineres af Togeby:

Udsagnsadverbialer modificerer udsagnet ved parentetisk at forankre den omtalte situation til en anden situation (Togeby 2003:272).

Udsagnsadverbialer kan bestå af led fra forskellige ordklasser, deriblandt af temporale ledsætninger. Opfatter man nu informationen i ledsætningen som en parentetisk modifikation, så er det svært at acceptere eksempelvis BHV<sup>47</sup> og CEV når de lægger ud med ledsætningen i 17,1:

Abram var 99 år gammel, da Herren viste sig for ham...(BHV)

og

Abram was ninety-nine years old when the LORD appeared to him.. (CEV)

Sagen er den at den kommunikative vægtning bliver forkert eftersom ledsætningens information bliver placeret uden for ledsætningen i ledsætningsstammen (Togeby 2003:89), og hermed bliver informationen netop ikke parentetisk, men det bærende indhold i ledsætningen. At det forholder sig sådan, bliver tydeligt hvis man forsøger at vægte kommunikationen på samme vis, men i forhold til

<sup>45</sup> Det gælder bl.a. GNB, DO31, DO92, Bibeln, LB og Vulgata.

<sup>46</sup> Se Heimerdinger (1999:102); Floor (2004:61-63); Levinsohn (2007b:37).

<sup>47</sup> I BHV2007 er denne konstruktion ændret så den følger den hebraiske informationsstruktur.

mit oversættelsesmønster. Sætningen ville da komme til at lyde: *Det skete, da Herren viste sig for ham, at Abram var 99 år gammel*. Grunden til at BHV og CEV har valgt denne konstruktion, er formentlig at de som idiomatiske oversættelser ikke er meget for at begynde med en ledsætning, men det kunne man have afhjulpet ved i stedet at bytte om på indholdet i de to sætninger og således begynde med *Herren mødte Abram da han var 99 år gammel.....*

Det er muligt at argumentere for konstruktionen i BHV og CEV ud fra det relevansteoritiske princip om at opnå en begrænset arbejdsindsats, men ud fra Van der Merwes (1999) undersøgelse taler meget for den direkte oversættelses berettigelse i og med at læseren her, trods en øget arbejdsindsats, opnår en større kontekstuel effekt (jf. 1.4.3.).

#### Vers 2:

וְאַתְנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וְאַרְבֶּה בְּמֵאָד בְּמֵאָד מְאֹד:

Verset indledes med en kohortativ imperfektum med præfigeret waw, og som i alle tilfælde med waw, må tilknytningen til de øvrige verbalformer bestemmes. Nogle oversættelser vælger helt at undlade at markere waw,<sup>48</sup> mens andre oversætter med parataktisk tilknytning *og*.<sup>49</sup> Der er imidlertid også oversættelser som ser en logisk tilknytning mellem vers 1 og 2.<sup>50</sup> I disse oversættelser bliver der således en konditional sammenhæng mellem befalingen i vers 1 om at følge Guds anordninger og være fejlfri, og løftet i vers 2 om at Gud vil stifte en pagt mellem sig og Abram. I visse tilfælde kan den konsekutive imperfektum bevirke en sådan tilknytning,<sup>51</sup> men Waltke & O'Connor (1990) hævder derimod en logisk tilknytning sætningerne imellem, ikke i kraft af waw og konsekutiv form, men netop qua den kohortative form. Det gælder i de tilfælde hvor den kohortative form står efter en bydemåde, sådan som det er tilfældet her (1990:577-578). Der er derfor belæg for den foretrukne oversættelse: *så vil jeg sætte min pagt mellem dig og mig*.

#### Vers 3:

וַיִּפְּלְ אַבְרָם עַל-פָּנָיו וַיִּדְבֵּר אֵתוֹ אֱלֹהִים לְאָמֵר:

Flere oversættelser vælger at indlede med adverbialbet *da* eller tilsvarende.<sup>52</sup> Dette kan opfattes på to

<sup>48</sup> DO92, GNB og Bibeln.

<sup>49</sup> KJV, BBE, LB, JPS og ASV

<sup>50</sup> DO31, ESV, Melchior og CEV.

<sup>51</sup> jf. Pedersen (1950:252-253) som, hvad angår det konsekutive waw, imidlertid også mener at det ofte er umuligt at skelne mellem en logisk tilknytning og begivenhedernes tilknytning.

<sup>52</sup> DO31, ESV, Melchior, LB.

måder: Enten som en angivelse af ordinær narrativ progression eller som en angivelse af konsekvens. *Da* markerer i henhold til sidstnævnte opfattelse at Abrams underkastelse foregår som en umiddelbar handling, enten fordi den almægtige Gud har tiltalt ham eller på grund af tyngden af det konditionale løfte i vers 2. Atter giver den hebraiske tekst os ikke andet end en konsekutiv imperfektum, og der kan argumenteres for at oversætte med eller uden modifikationen *da*.

#### Vers 4:

אֲנִי הֵגַה בְּרִיתִי אֶתְּךָ וְהָיִיתָ לְאֵב הַמֶּזֶן נוֹיִם:

I anden scener bemærker Floor (2004) vedrørende vers 4 at det personlige pronomen אֲנִי er ekstraponeret til venstre<sup>53</sup> (*left-dislocated*), og at dette pronomen derfor indgår i en konstruktion med markeret ledstilling (2004:339).<sup>54</sup> Sagen er den at hebraisk normalt har ledstilling med rækkefølgen VSO,<sup>55</sup> men vers 4 har et frontstillet subjekt *Jeg* som altså bryder den kanoniske rækkefølgesyntaks. Når et sådant selvstændigt personligt pronomen står dislokeret, har det uden tvivl en semantisk-pragmatisk betydning (Van der Merwe et al 1999:253), og i vers 4 repræsenterer placeringen af אֲנִי det som Togeby (2003:158-171) kalder et modstillingsudsagn. Et sådant udsagn sorterer først og fremmest under den type af udsagn man benævner som assertioner, dvs. at udsagnet leverer en eller anden form for information til modtagerne.<sup>56</sup> Togeby (2003) beskriver flere typer assertioner og heriblandt modstillingen hvis pragmatiske funktion er at ommøblere elementerne i den information som allerede findes i modtagernes tableau (2003:162). Det sker i modstillingsudsagnet ved at to parallelle udsagn med hver deres modsætningselement står i opposition til de respektive elementer hos hinanden. Det første element er altså אֲנִי der med sin ekstraordinære position skaber en forventning hos modtageren om en modstilling. Denne kontrast behøver ikke optræde med det samme, som også Togeby forklarer, og vi skal da også ned til kapitlets vers 9 før udsagnet fuldføres med den anden modstilling: וְאַתָּה. *Jeg*'et, som repræsenterer Gud i vers 4, udgør i og for sig ikke noget nyt emne eftersom det i vers 3 også var Gud, men der markeres med denne konstruktion, som med Floor's betegnelse kaldes en argumentfokusstruktur (*argument focus structure*, 2004:340),<sup>57</sup> at det samtidig udgør en del af sætningens meddelelse. Når

<sup>53</sup> Når jeg her taler om ekstraponerede led til venstre og siden til højre, er det til venstre og højre i forhold til den danske læseretning og ikke i forhold til den hebraiske hvor det modsatte jo er gældende.

<sup>54</sup> Se også Muraoka (1985:95) som beskriver samme fænomen under betegnelsen *Casus Pendens*.

<sup>55</sup> (V)erbum – (S)ubjekt – (O)bjekt.

<sup>56</sup> *Assertionen* adskiller sig semantisk fra det at påbyde nogen noget (gengivet ved bydeform) eller at spørge nogen om noget (gengivet ved spørgsmål).

<sup>57</sup> Argumentet henviser i funktionel grammatik til alt i sætningen undtagen verbalet (Floor 2004:166).

versene bliver stillet op med henblik på deres informationsstruktur ser det sådan ud: Vers 4a: *[[Se, jeg]] slutter [[min pagt]] med dig*, og vers 9b: *Hvad angår dig: [[Du]] skal holde [[min pagt..]]*<sup>58</sup> Pagten er sekundært emne i vers 9 (op.cit.:342), men samtidig meddelelse i den hebraiske tekst. I oversættelsen optræder det som argumentfokus sidst i sætningen selv om det altså er trukket frem på hebraisk;<sup>59</sup> dette skyldes ene og alene behovet for at få pointeret modstillingen jeg/du, ellers kunne man med samme ret have oversat: *Hvad angår dig: Min pagt skal du holde.*

### Vers 5:

וְלֹא-יִקְרָא עוֹד אֶת-שְׁמִי אַבְרָם וְהָיָה שְׁמִי אַבְרָהָם כִּי אֲבֹרְחָמוֹן גְּוִים נִתְּתִיךָ :

I det femte vers får Abram givet et nyt navn; han skal nu ikke længere kaldes Abram, men Abraham. På hebraisk er denne information præsenteret med en umarkeret konstruktion hvor begge sætninger har ligefrem ledstilling VSO. Eftersom man som læser efter første sætning sidder og venter på hvad Abram så skal kaldes, kan det undre at *Abraham* ikke er trukket frem i fundamentfeltet på hebraisk, men at sætningen altså følger den gængse emne-meddelelse-struktur (*topic-comment articulation*) hvor emnet (subjektet) er forudsat kendt, og prædikatet er i fokus, en såkaldt prædikatfokusstruktur (*predicate focus structure*, Floor 2004:154). Selv om denne konstruktion altså er umarkeret, så reflekterer den stadig et retorisk kneb. Prædikatfokus er blandt andet karakteriseret ved at nægtelsen står lige før verbet som i vers 5, Floor forklarer:

The negative marker לֹא signals predicate focus...Even if the verb and all the arguments are presupposed and are discourse active, the negating of the verb alone suffices to mark the clause for predicate focus. The predicate as a whole is asserted to be *not* what the reader-hearer expected. Negation is the speaker's denial or contradiction of presupposed information the hearer is believed to have. (2004:159)

Melchior og BHV vælger at trække navnet *Abraham* frem i fundamentfeltet som en emfatisk modstilling i betydningen: Før hed han Abram, men nu er det Abraham han skal hedde. Man kan godt argumentere for at lave en sådan modstilling i fundamentfeltet ved at hævde vigtigheden i den nye information, men ser man på informationsstrukturen på hebraisk, er der ikke tale om en ekstraordinær, markeret ledstilling. Vælger man at gøre det, bør man undgå Melchiors eksempel

<sup>58</sup> Jeg bruger her Tøgebys (2003:157) notationer: Den dobbelte understregning betegner meddelelsen, og den dobbelte, skarpe parentes emnet.

<sup>59</sup> Se kommentaren til vers 9.

hvor Abraham fastholdes som prædikat i egen sætning. Det er det også på hebraisk; problemet er blot at det på dansk lyder mere højtideligt end hvad mundret er, og for mange læsere vil det være i modstrid med relevansprincippet:

Dit navn skal ikke mere være Avram, men Abraham skal være dit navn, for..... (Melchior:20)

BHV springer sidste finitte verbum og subjekt over וְהָיָה שְׁמִי־ og adjungerer *Abraham* som direkte modstillingsprædikat til helsætningens første verbal – det virker mindre forstyrrende:

Du skal ikke længere hedde Abram, men Abraham, for....(BHV:xxx)

I sidste led af sætningen er det ene af de to objekter, nemlig אֲבִרְהָמֹן גִּוִּים, trukket frem, og det giver sætningen en markeret OSV(O)-ledstilling.<sup>60</sup> Konstruktionen er svær at gengive af samme grund som ovenover anført; det bliver akavet. Floor (2004) kalder denne konstruktion for et argumentfokus (*an argument focus structure* (340)) hvor argumentet, hvilket i funktionel grammatik henviser til alt i sætningen eksklusiv verbalet (op.cit.:166), altså optræder som det der her skal understreges.<sup>61</sup>

Vers 6:

וְהִפְרַתִּי אֶתְךָ בְּמַאֲד מְאֹד וַיִּנְתַּתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּנָּה יִצְאוּ:

Et enkelt forhold bør bemærkes: I vers 6c står *konger* trukket frem som subjekt før verbalet. Det giver den samme situation som i vers 5 hvor der blev fokuseret på argumentet, og altså på det som Gud vil gøre med/for ham. I vers 5 blev objektet trukket frem, her er det til gengæld subjektet. Situationen er imidlertid den at man på dansk, som har SVO-ledstilling, ikke får denne emfase frem ved at skrive som langt de fleste oversættelser gør: *og konger skal udgå/nedstamme fra dig*.<sup>62</sup> Man kan i den forbindelse overveje kløvning for at fokusere på subjektet, men kløvningen forudsætter at der i kotelksten er trængsel om udfyldningen af den konstituent der fremhæves (Saeed 2003:199), subjektet in casu: *Det er konger, der skal udgå/nedstamme fra dig*. Det virker umiddelbart ikke til at være tilfældet, og derfor forstyrrer en sådan kløvning, og oversættelsen ville således være i modstrid med relevansprincippet. Den bedste oversættelse, som er letlæselig og stadig fremhæver

<sup>60</sup> Objektet i parentes er pronominalobjekt.

<sup>61</sup> Jf. definitionen: "Argument focus is used for unexpected, contrastive identification, and for the announcement of theme macrowords. The word-order is marked, similar to sentence focus structures" (Floor 2004:iv)

<sup>62</sup> fx DO31, DO92, BHV og CEV.

subjektet, er: *selv konger skal udgå fra dig*.<sup>63</sup> Oversættelsen fremhæver med adverbialet *selv* at Abraham ikke blot skal blive frugtbar og blive stamfader til mange, men at der tillige kommer noget ædelt ud af det.

#### Vers 9:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֶתָּה וְזָרְעֶךָ אַחֲרָיִךְ לְדֹרֹתָם:

Vers 9 markerer episodens tredje scene. Selv om Guds monolog er forløbet uafbrudt siden vers 4, indledes den anden del af modstillingsudsagnet med et וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם.<sup>64</sup> Selv om samtalen stadig pågår mellem Abraham og Gud, og de begge er den centrale del af indholdet (*topic framework*, op.cit.:340), så indikerer denne afbrydelse at der nu byttes roller, og at indholdet af meddelelsen i versene 9-14, altså det nye der siges om emnet Abraham, er skiftet: Nu handler det ikke om hvad Gud skal gøre, og om hvad Gud lover Abraham, men om hvad Abraham skal gøre for at opretholde sin del af pagten. Floor bemærker at וְאַתָּה ifølge bl.a. Van der Merwes definition ikke er et ægte ekstraponeret led eftersom det mangler sin *repræsentant* (Jørgensen 2000:103), d.e. leddet som det ekstraponerede led henviser til i den øvrige del af sætningen. Denne repræsentant afspejles kun i verbalsuffikset, og det er angiveligt ikke nok til at betegne det som et ekstraponeret led (Floor 2004:85-88). Anderledes forholder det sig med vers 4 som har en pronominal markering på substantivet בְּרִיתִי. I stedet udgør pronomenet i vers 9 sammen med אֶת־בְּרִיתִי et dobbelt fremtrukket led (*double fronting*, ibidem). I praksis er der dog tale om at begge fænomener på en ekstraordinær måde udpeger det nye emne i sætningen, nemlig Abraham.

I vers 9d finder vi endnu en markeret konstruktion: En ekstraposition til højre, hvor forfatteren for at slå det fast med syvtommersøm gentager at den anden del af pagten altså påhviler Abraham og hans efterkommere at opfylde.

#### Vers 10:

זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זָרְעֶךָ אַחֲרָיִךְ הַמּוֹלֵד לָכֶם כָּל־זָכָר:

*Dette er min pagt...* I helsætningsstammen optræder ikke noget finit verbal, og det kataforiske pronomen זֹאת leder logisk efter et kolon: Hvad er denne pagt? Inden vi får svaret, er der en relativ

<sup>63</sup> Det er bemærkelsesværdigt at LB oversætter *und sollen auch Könige von dir kommen*. Adverbialet *auch* kan ses som afslutningen på opremsningen af løfter til Abraham, i betydningen: *Det og det og også det vil jeg gøre for dig*. Men *auch* kan også betyde *selv/endog/sågar* hvilket den hebraiske informationsstruktur altså også signalerer.

<sup>64</sup> Se også kommentaren til vers 15.

ledsætning som gentager allerede nævnt indhold, og endelig kommer så hvad det er pagten går ud på. Som Floor bemærker, kommer pagtens bestemmelse først i slutningen af helsætningen, altså som bagvægt (*end-weight construction*) hvor temaet omskærelse for første gang nævnes (2004:342). Sætningens informationsstruktur er i dette tilfælde rimelig nem at skildre i en dansk oversættelse da bagvægten vil virke på samme måde på dansk. Man bør vælge at oversætte med brug af kolon for at få det kataforiske pronomens rolle frem og fremhæve informationsstrukturens argumentfokus (jf. s. 45n) med det foranstillede objekt **בְּרִיתִי**.

#### Vers 14:

וְעָרְלוּ זָכָר אֲשֶׁר לֹא-יָמוּל אֶת-בְּשָׂר עַרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיָּה אֶת-בְּרִיתִי הַפֶּה :

Det sidste vers i Guds tredje tale, som omhandler omskærelsen, indeholder to markerede ledstillinger. Det drejer sig først om subjektet som er ekstraponeret til venstre i sætningen. Subjektet udtrykker en modstilling (jf. vers 4 og 9) til versene 10-13 hvor det beskrives hvem der skal omskæres, og hvad omskærelsen kommer til at betyde. I vers 14 beskrives så hvad der kommer til at ske med den uomskårne, og det adversative forhold som beskrives i ekstrapositionen, gengives bedst på dansk med konjunktionalet *men*, sådan som også DO31 og DO92 gør.

Den anden markerede ledstilling, det fremtrukne objekt **אֶת-בְּרִיתִי**, udgør et argumentfokus. Jævnfør diskussionen i vers 5 kan et sådan fremtrukket led i fundamentfeltet lyde akavet og utidssvarende på dansk. I denne sammenhæng følger jeg dog Melchior da jeg mener det går an at markere ledstillingen på dansk uden at øge læserens arbejdsindsats unødigt. I dette tilfælde er det et objekt, og ikke som i vers 5 et prædikat, der er trukket frem, og det er måske årsagen til at sætningen fremstår mindre forstyrrende.

#### Vers 15:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם שְׂרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא-תִקְרָא אֶת-שְׁמָהּ שְׂרִי כִי שָׂרָה שְׁמָהּ :

I henhold til Floors inddeling består fjerde scene af versene 15 og 16. I vers 15 introduceres der udover et sceneskift et nyt emne, nemlig Sara (2004:343). Ifølge Levinsohn (2000) er hebraisk blandt andet kendetegnet ved i udpræget grad at anvende hele nominalsyntagmer (det vil sige enten selve egennavnet, Abraham eller Sara, eller selvstændige pronominer, han/ham eller hun/hende) til at markere for læseren at der i det narrative forløb nu introduceres en ny deltager (*participant*), eller

at en allerede kendt deltager reaktiveres efter at have været nedtonet eller helt fraværende i længere tid.<sup>65</sup> Dette gælder ikke blot i begyndelsen eller ved klimaks i en fortælling, men også hvis fortællingen tager en ny drejning hvor man ville forvente en brug af det som Levinsohn kalder *developmental markers*.<sup>66</sup> Således bruger eksempelvis Koiné *kai* og *ouv* til at skildre progression i en fortælling på samme måde som på engelsk hvor man ville bruge *and then, so* osv. (Levinsohn 2000:6). To eksempler i Genesis 17 er vers 9 og vers 15, hvor forfatteren så at sige afbryder Guds monolog med et  $\text{וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם}$  for at markere at Gud nu pointerer noget i sin dialog.<sup>67</sup> Eftersom læseren altså ikke er i tvivl om at det stadig er Gud der taler, og at informationen på mange sprog derfor vil opfattes overflødig, må den indledende sætning i vers 15 ses som et kommunikativt tegn som signalerer en indholdsændring i Guds monolog. Melchior signalerer dette ved at oversætte: *Videre sagde Gud til Abraham*, og BHV gengiver med et efterstillet: *fortsatte Gud*. Den bedste af disse to oversættelse er ud fra relevansprincippet umulig at afgøre.

I vers 15 er Saraj/Sara releksikaliseret tre gange og første gang med tilføjelsen *din kone*, en umiddelbart overflødig præcisering (Floor 2004:343) ud over den understregning der ligger i gentagelsen af at en ny deltager melder sig på scenen, så indgår Sara/Saraj i to af tilfældene i en markeret ledstilling. Der er altså med al tydelighed signaleret at Sara indgår som en fremtrædende deltager fra vers 15. Først optræder *Saraj* i 15b i en ekstraposition og dernæst i c som fremtrukket objekt (argumentfokus). Konstruktionen minder om vers 5, men hvor der i dette vers var ligefrem ledstilling i modstillingsudsagnet, er der her en markeret ledstilling. Melchior's løsning fra vers 5 bør ikke anvendes af hensyn til relevansprincippet, derimod er hans emne-meddelesesstruktur med det adversive *men* med til at fremhæve modstillingen (*contrastive identification*, jf. s.14n).

....men hendes navn skal være Sarah. (Melchior:21)

#### Vers 16:

$\text{וַיְבָרֶכֶתִי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמְּנָה לָּךְ בֵּן וַיְבָרֶכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מִלְכֵי עַמִּים מִמְּנָה יְהוּי:$

Ligesom i vers 4 gøres der i vers 16 brug af en fokuspartikel i dette tilfælde  $\text{גַּם}$ . Partiklen står forrest i sætningen og bidrager hermed til at fokusere på indholdet af hele den følgende sætning: Sara skal velsignes, men ikke nok med det, hun skal også få afkom. I DO92 har denne partikel ikke sat noget

<sup>65</sup> I artiklen undersøger han oversættelsen af Genesis 22 til Tyap, et etiopisk sprog, og til Koiné-græsk.

<sup>66</sup> En funktionel beskrivelse af Tøgebys føromtalt konnektorer, se s. 39n.

<sup>67</sup> Man kan argumentere for at progressionen i ligeså høj grad er indeholdt i den konsekutive form, men Levinsohn (2000) leverer bevis for at selve releksikaliseringen *Gud*, i dette tilfælde i form af egennavn, i sig selv kan signalere den samme funktion.

aftryk,<sup>68</sup> derimod er den i DO31 reflekteret ved adverbialt *også*.

I sidste sætning i vers 16 forekommer der et dobbelt fremtrukket led. Denne inversion, S-V, virker som i vers 6 som middel til at fokusere på arten af subjektet i sætningen. Hvor dette imidlertid ikke var markeret i BHV i vers 6, er det i dette vers afspejlet med et *selv* i oversættelsen *selv konger skal nedstamme fra hende*, og DO92 markerer med interjektion *ja i ja*, *folkestammer skal nedstamme fra hende*.

Inden verbet er der i den hebraiske tekst indskudt et adverbial **מִמֶּנָּה**, altså det andet fremtrukne led, som på markeret vis nærmest overspecificerer Saras betydning. Floor beskriver denne struktur som et argumentfokus med konnotativ kontrast (*contrastiveness overlay*, 344). Dette udtryk forklares i indledningen:

Contrastiveness is a pragmatic overlay in the case of many focus constituents, especially presupposed information that is focused on. (2004:iv)

Kontrast forstået som pragmatisk "brodering" er i Floors arbejde en måde at graduere begrebet kontrast på. Jeg nævnte kløvningen i forbindelse med kommentaren til vers 6; og denne konstruktion, hvor man tager et led ud fra en konstruktion og isolerer det som subjekt i en oversætning, fokuserer stærkt på én part i modsætningen til en anden, og den forudsætter altså at der er tvivl om på hvilken konstituent fokus ligger. Men man kan også tale om kontrast i en svagere betydning. I nærværende eksempel står Sara som en kontrast til alle yngre og mere sandsynlige stammødre, og der er i sidste sætning tale om en markeret konstruktion som jævnfør citatet fra Floor udpeger en præsupponeret Sara som den betroede part. Kløvningen kan altså overvejes, også mere seriøst end i vers 6, og oversættelsen ville så lyde *Det er fra hende at selv konger skal nedstamme*. En sådan oversættelse fejler imidlertid da antecedenten til Sara trods alt er en noget hypotetisk størrelse som ikke optræder i koteksten. Derimod giver det mening at trække leddet op i forfeltet *Fra hende skal selv...*

#### Vers 17:

וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל-פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֵּאמֶר בְּלִבּוֹ הֲלִבְנֵי מֵאָה-שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם-שָׂרָה הִבְתַּתְשָׁעִים שָׂנָה תִלְד׃

Femte scene i fortællingen om omskærelsen udgøres af versene 17 og 18. To markerede strukturer sætter i Abrahams spørgsmål fokus på hans slet skjulte mistro til at han og Sara begge i deres

<sup>68</sup> Det samme gælder GNB og CEV.

alderdom nu bliver med barn. Det første led, som er inverteret, er *en hundredårig*, og dernæst *Sara* i ekstraposition til venstre som den anden adressat hvortil løftet er rettet. Disse strukturer fokuserer altså på argumentet og udpensler det usandsynlige i at både Abraham og Sara skulle blive forældre. Oversættelsen bør bevare ekstrapositionen som det også er tilfældet i BHV.

#### Vers 18:

וַיֹּאמֶר אֲבִרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לֹא יִשְׁמַעֲאֵל יְהוָה לְפָנָיִךְ:

Floor oplyser at verset her indeholder et sætningsfokus (*sentence focus*). Kendetegnende for denne type fokus er først og fremmest at sætningen, hvori det indgår, ikke indeholder noget førhen tilvejebragt emne (Floor 2004:160). Når man søger at finde emnet for en sætning, sådan som det typisk optræder i en prædikatfokusstruktur (jf. s.14), kan man anvende forskellige heuristiske redskaber for at fremdrage emnet. Et går på at spørge til hvad propositionen handler om; det er det der ligger i begrebet *aboutness*,<sup>69</sup> og finder man at sætningen refererer eller føjer information til en entitet eller et sagforhold, har man et emne (op.cit.:74). Siges der derimod intet manifest om nogen entitet eller noget sagforhold, er sætningen emneløs, og udgangspunktet er således selve den omtalte situation. I sætningsfokusstrukturer fokuseres der i stedet på hele sætningens indhold.

Heimerdinger uddyber:

Both the subject NP and the predicate are part of the assertion and the focus domain is the whole sentence. (1999:166)

Togebys forklarer om sådanne foki, som blandt andet indgår i såkaldte præsentationsudsagn, at de på dansk indledes med det formelle subjekt *der*, og det egentlige subjekt kommer så først senere i sætningen. Han fremdrager et eksempel fra H. C. Andersens eventyr "Fyrtøiet", som indledes: "*Der kom en Soldat marcherende..*" Sagen er den at denne soldat er en ny entitet i "modtagerens mentale tableau", og derfor må modtageren forberedes med et foreløbigt *der*, som varsler introduktion af en umiddelbart følgende, omtalt situation (Togebys 2003:159).

Sætninger med sætningsfokus kan inddeles i præsentationsudsagn (*presentational clauses*) og tilføjelsesudsagn (*event-reporting clauses*, de danske oversættelser er fra Togebys 2003:160 og 161). Heimerdinger forklarer:

It is the entire proposition in the clause which is asserted since a presuppositional element is absent.

<sup>69</sup> jf. Borchmann (2007:53)

The clause has one of two pragmatic functions: it either introduces a new entity or referent in the narrative discourse, or it asserts the occurrence of an event which necessarily involves a referent, but which is incidental to the event itself. In the first case, it is a presentational clause; in the second, an event-reporting clause. (Heimerdinger 1999:214)

Ismael har godt nok allerede optrådt i narrativen (16,16) og er derfor identificerbar, men på dette tidspunkt i kapitel 17 er han ikke diskursaktiv og derfor ikke præsupponeret;<sup>70</sup> og af samme grund virker præsentationen af ham som taget ud af det blå. Pointen er at fremhæve at det netop hverken er Abraham eller Sara velsignelsen skal gå til; og det er præcis hvad der ligger i Abrahams ønske vedrørende Ismael; han tror ikke at den skal gælde ham og Sara, men han håber at "den gode vilje" må rettes mod Ismael. Der kommenteres med andre ord ikke på Ismael hvis betydning i sammenhængen i henhold til citatet af Heimerdinger må siges at være tilfældig. Vers 18 kunne således passende parafraseres: *Abraham tror ikke Guds løfte og beder derfor Gud huske Ismael som arving*. Informationen indeholdt i et sætningsfokus struktureres på hebraisk både markeret og umarkeret; i vers 18 er ledstillingen markeret med inversion af subjekt og verbum.

Floor vurderer Abrahams kommentar som et tilføjelsesudsagn, men for en umiddelbar betragtning modsvarer konstruktionen ikke Togeby's forklaring til dette fænomen. Sagen er den at tilføjelsesudsagnet i Togeby's beskrivelse faktisk har et emne eller et sigte som så udfoldes senere i diskursen, men altså blot markeres i tilføjelsen. Han giver et eksempel: "[/Min lillebror og jeg/] gik engang ude på en mark. [/Så ]/ skulle [/han/] tisse. Her markerer Togeby rigtignok lillebroren og fortælleren som emne i første sætning, men propositionen udtrykker ikke *aboutness* om emnet i fortællingens sammenhæng, dette emne er nemlig blot sigte for det egentlige emne i den efterfølgende sætning. Tilføjelsesudsagnets markering er med andre ord et kneb som hjælper til at tilhøreren foregribende kan forstå beskrivelsen af budskabsudsagnets egentlige emne i anden helsætning.<sup>71</sup> Når Floor altså kalder konstruktionen i Genesis 17,18 emneløs, skal det forstås sådan at der semantisk forstået ikke er noget emne, men at det foregriber sammenhængen i hvilken Ismael senere optræder som emne.

<sup>70</sup> Heimerdinger (1999) uddyber generelt om hvordan en konstituent kvalificerer som en del af fokusdomænet: "As focus is a relational pragmatic category, the property of being new in discourse, i.e. not previously mentioned, is not defining of focus. A constituent may be in focus even if its referent cannot be described as new in this sense. The "newness" required for focus is not the newness of the constituent, but the newness of the role of the constituent in the abstract presupposed proposition" (s. 164). Den abstrakte, forudsatte proposition består i vores eksempel af en syntese af propositionen fra vers 17 og propositionen fra vers 18: *Siden en hundredårig ikke kan få børn, kan løftet om børn ikke gå på dem, men må udgøres af en anden, nemlig Ismael*. Når det siges at sætningsfokus er et bredt fokus som ikke fokuserer på en enkelt konstituent, men både på subjektet og prædikatet, beskriver det præcis det faktum at sætningen her ikke denoterer at det er *Ismael* der skal udgøre velsignelsen, men *at det er Ismael der skal udgøre velsignelsen*, underforstået i modsætning til et givet barn af Sara og Abraham.

<sup>71</sup> Det samme sigter Floor (2004) til når han skriver: "The subject is not topical in the sense that the rest of the sentence predicates or addresses some information to the subject." (2004:160)

Det er vanskeligt i oversættelsen til dansk at tydeliggøre et markeret tilføjelsesudsagn, men i dette tilfælde er det heller ikke nødvendigt, for den overrumplende præsentation af Ismael på dette sted udtrykker i sig selv en nyhedsværdi. At ændre på sætningens illokutionære karakter (jf. s. 38) så vers 18 fremstår som et spørgsmål, sådan som det forekommer i GNB og CEV, er ikke acceptabelt.

#### Vers 19:

וַיֹּאמֶר אֶל־הִים אֲבֹל שָׂרָה אֲשֶׁתִּי יֵלֶד לִי בֶן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו:

I sjette scene, som går fra vers 19 til 22, møder vi Guds reaktion på Abrahams ”fromme” ønske. Gud reagerer ikke på ønskets indhold, for Ismael skal, som det berettes senere, leve for Herren; derimod grunder reaktionen sig på Abrahams afvisning. BHV anskueliggør det ved at indskyde et ”*det sagde jeg ikke*”. I BHV2007 er dette ikke nødvendigt eftersom den oversætter på en måde som udnytter det danske sprogs mulighed for at markere et argumentfokus, nemlig når den oversætter med en kløvning som akkurat udgrunder Herrens nej: ”Nej, det er Sara” (oversættelsens kursivering). Sara udpeges ved at være inverteret før verbet som den hvem den særlige velsignelse skal gælde i modsætning til Ismael.

#### Vers 21:

וְאֶת־בְּרִיתִי אֲקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר יֵלֵד לִי שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׂנֵה הָאַחֲרָת:

Leddets **וְאֶת־בְּרִיתִי** er her rykket frem først i sætningen for at markere det særlige ved denne pagt som er indgået med Isak. Jævnfør vers 14 oversætter jeg med DO92 og Melchior så leddet på samme måde står først. Denne sproglige understregning sammen med den umiddelbare modsætning til Ismael i vers 20 gør det unødvendigt ekstraordinært at nævne Ismael, sådan som det forekommer i BHV2007.

#### Vers 27:

וְכָל־אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ יֵלֵד בְּיַת וּמִקְנֵת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֶכֶד נִמְלֹו אִתּוֹ:

Vers 27 er en del af den sidste scene som går fra vers 23, og det tydeliggøres her for sidste gang med en klar forvægt hvem der bliver omskåret. BHV udelader fra vers 23 til 27 den indgående

bestemmelse af de omskårne, således at det ud over Abraham og Ismael blot er alle andre af mandkøn som bliver omskåret. I BHV2007 oversættes disse informationer imidlertid så læseren er klar over at det drejer sig om slaver, og af disse både hjemmefødte og erhvervede slaver. Det er klart at BHV ser gentagelsen fra vers 12 og 13 som overspecificerende og udelader den for ikke at trætte læseren.

## KAPITEL 4: KONKLUSIONER

### 4.0. Introduktion

Siden den første udgivelse af Gutts afhandling har der lydt en del kritik af relevansteorien anvendelighed på oversættelsesproblematikken. I dette sidste kapitel vil jeg kursorisk rekapitulere nogle af teoriens hovedlinier for at kunne skitsere polemikken og forsvaret. Disse bliver her fremlagt fortrinsvis i skikkelse af Wendland (1996) og Smith (2000), og undervejs reflekterer jeg over min oversættelse af Genesis 17.

### 4.1. Relevanst teori og oversættelse?

Ikke alle der arbejder med oversættelse af Bibelen, ser med samme optimisme på relevansteorien anvendelighed på oversættelse som Gutt (2000b). Wendland (1996) er mildest talt skeptisk over for Gutts endelige konklusioner hvori det fremgår at Gutt ser relevansteorien principper som tilstrækkelige til at underordne alle hidtidige, mere specifikke oversættelsesteorier under sig – den påstand virker efter Wendlands mening lidt for god til at være sand (1996:91-92).

Wendland er imidlertid enig i at tidligere tiders positive vurdering af muligheden for at oversætte en tekst med alle betydningsnuancer er fejlagtig, og at relevanst teorien i så henseende formidler en vigtig indsigt: Forskellene i den kontekstuelle baggrund mellem afsender og modtager, både fysisk og psykologisk (*cognitive environment*, jf. 1.4.2.), er i forbindelse med bibeloversættelse for store til at et sådant resultat kan opnås (op.cit.:92-93). Forsøgte man at overvinde alle disse semantiske og pragmatiske problemstillinger i en oversættelse, ville den blive enten for krævende eller for diffus og dermed sløre de for forståelsen absolut nødvendige tematiske pointer (ibidem). I forhold til denne problematik giver relevanst teorien faktisk en ariadnetråd, men den får ifølge Wendland desværre ikke lov til at komme til sin ret. Gutt skitserer i det sjette kapitel hvad man som oversætter bør være opmærksom på for at kommunikere originalens vigtigste pointer – og især funktionen af *de kommunikative tegn* er i Wendlands optik lovende – men desværre medtænkes denne indsigt ikke når Gutt i sidste kapitel udmønter en angiveligt kohærent og sufficient oversættelsesteori. Årsagen er, forestiller Wendland sig med slet skjult sarkasme, at det formentlig, når man begynder at tale om konkrete redskaber, bliver for deskriptivt og resultatorienteret til at have nogen interesse for en relevanst teoretisk beskrivelse af oversættelse (op.cit.:98).

Jeg mener at Wendland på dette punkt har misforstået eller i hvert fald ikke anerkender Gutts forehavende på dets egne præmisser. Sagen er den at Gutt (2000b), som det er blevet

understreget flere gange, forsøger at nå frem til en overordnet, teoretisk beskrivelse af oversættelse, og i den forbindelse lader han det aberdabei som relevansteorien rummer i forhold til kodemodellen – at ostensiv-inferentiel kommunikation udgør en grundlæggende, men ikke udtømmende del af den måde vi kommunikerer på (jf. 1.4.) – få en væsentlig betydning for sin oversættelsesteori. I efterskriftet til andenudgaven<sup>72</sup> skriver Gutt:

Returning to the matter of specific translation rules and guidelines, I would like to repeat here that they can be of great help to the translator. After all, those rules and guidelines sometimes express generalizations about quite complex phenomena and reflect a considerable amount of experience, collected by competent translators over longer periods of time. In many cases these generalizations reflect what particular features or class of features are likely to be of special relevance to a particular audience. (2000b:226)

Der er hos Gutt ingen angst eller pejorativ holdning over for brugen af praktiske oversættelsesregler, sagen er blot den, som han sammesteds forklarer, at disse strategier ikke er tilstrækkelige til at garantere en vellykket oversættelse, tværtimod er de kun brugbare såfremt de anvendes i overensstemmelse med relevansprincippet. Han forkaster altså ikke de praktiske regler fordi de er resultatorienterede – det vil han tværtom medgive at de er, hans udformning af de kommunikative tegn tager afsæt i netop den kendsgerning – men i forhold til en samlet redegørelse for oversættelse kan de ikke tilkendes konstituerende status. Begrundelsen er at de kommunikative tegn selv må kvalificeres i forhold til den af forfatteren tilsigtede fortolkning; de kan nemlig både kommunikere forskellige grader af tilsigtet information, og noget som ikke er tilsigtet af forfatteren.<sup>73</sup> Der er altså intet i vejen for at man kan bruge den klassifikatoriske tilgang og samtidig benytte relevanstoriens indsigter i forhold til at vægte effekt og indsats (Smith 2000:87).

Wendland bemærker at han ikke har noget personligt mod Gutt, og at han i øvrigt har fået stort udbytte af Gutts forelæsninger om oversættelsesteori, men han udtrykker stor tvivl om rigtigheden af relevanstoriens grundlæggende forståelse af menneskelig kommunikation, og i forlængelse heraf frygter han for de implikationer det kunne have for en relevansbaseret undervisning af fremtidige oversættere. Spørgsmålet går her på om relevansprincippet (jf. 1.4.3.) overhovedet er et gyldigt princip. Er det sandt at mennesket per definition har en forventning om at opnå en tilstrækkelig kontekstuel effekt uden en unødvendig indsats i forhold til al verbal

<sup>72</sup> Andenudgaven er udkommet efter Wendlands artikel (1996), men i en note til det ovenfor citerede skriver Gutt retteligt at citatets pointe også var reflekteret i førsteudgaven (1991), nemlig i kapitel 6. Han gentager altså her hvad han skrev i 1991.

<sup>73</sup> Se Gutt (2000a).

kommunikation? (op.cit.:94). Går vi virkelig rundt og forventer sådan noget når vi taler sammen; er dette fænomen med andre ord overhovedet en del af den menneskelige konstitution? Wendland tvivler. Til den mere generelle vurdering af relevansteorien bør man ifølge Wendland også sætte spørgsmålstejn ved om en minimal eller økonomisk kommunikation i virkeligheden altid er den mest ideelle målestok (op.cit.:94).

Spørgsmålene er relevante og vigtige. Wendlands spørgsmål kan inddeles i to problemfelter alt efter hvad de søger et svar på: 1) Hvilken praktisk hjælp giver relevansteorien i forhold til at træffe de valg som oversætteren altid er stillet overfor? Og i direkte forlængelse heraf: 2) Tilføjer relevansteorien noget afgørende nyt i forhold til spørgsmålet om evalueringen af oversættelsen?

#### 4.1.1. Relevansteorien og oversætteren

Et af de største problemer, sådan som Wendland (1996) ser det, går på selve relevansprincippet. Således spørger han eksempelvis til hvordan oversætteren kan afgøre hvad en tilladelig (*justifiable*) arbejdsindsats er? (1996:94-95) Wendland mener ikke at man på baggrund af en så relativ term som ”tilladelig” kan træffe nogen kvalitativ afgørelse; forsøger man sig i forhold til den kontekstuelle effekt, så havner man i en cirkelslutning hvor den anden søjle i relevansprincippet, arbejdsindsatsen, vil være irrelevant:

I have already called into attention the irrelevance of the criterion of ”processing effort,” or relative ease of decoding. This is not really a viable factor because it can always be discounted or outweighed by some subjectively perceived increase in ”contextual effects”. Besides, it has been noted that it is not possible to determine what exactly constitutes ”unnecessary,” ”unjustifiable, non-”gratuitous,” or ”extra” cognitive effort without recourse to accurate performance-based methods of testing and assessment. (1996:97-98)

Wendland har fuldstændig ret i kritikken; relevansteorien giver ikke nogen målestok for hvornår man har fundet balancen mellem effekt og arbejdsindsats; denne balance beror på et subjektivt skøn, og det lægger Gutt da heller ikke skjul på:

This brings out another important point: whatever decision the translator reaches is based on *his intuitions or beliefs* about what is relevant to his audience. The translator does not have direct access to the cognitive environment of his audience, he does not actually *know* what it is like – all he can have is some assumptions or beliefs about it. And, of course, as we have just seen, these assumptions may be wrong. Thus our account of translation does not predict that the principle of relevance makes all translation efforts successful any more that it predicts that all ostensive communication is

successful. In fact, it predicts that failure of communication in general is likely to arise where the translator's assumptions about the cognitive environment of the receptor language audience are inaccurate. (Gutt 2000b:118)

Netop fordi oversættelsen er afhængig af konteksten og må vurderes i hver enkelt situation, kan det ikke kvantificeres objektivt hvori effekten og indsatsen består. Denne problemstilling har nærværende afhandling også måttet arbejde med; både i forhold til nuancer i formuleringen af oversættelsen og i forhold til begrænsninger af noteapparatet – dog uden at måtte drage samme konklusion som Wendland (1996). Relevansprincippets svævende karakter med den direkte proportionalitet til effekten og omvendte proportionalitet til indsatsen virker ikke misvisende, men tjener tværtimod som et naturligt princip når det, fx som i analysens vers 5 og 6, er med til at bestemme ordlyden. Det er klart, som Wendland påstår i citatet ovenfor, at man i princippet altid kan retfærdiggøre en eksempelvis ekstremt knudret sætning med henvisning til en større effekt, men i realiteten giver det ikke mening, vægtskålen vil tippe til den ene side og dermed umuliggøre en sådan oversættelse. Som eksempel kan vi tage vers 5, hvor Melchior af hensyn formentlig til den hebraiske informationsstruktur oversætter: *Dit navn skal ikke mere være Avram, men Abraham skal være dit navn...* Denne oversættelse mener jeg om jeg så må sige tager mere end den giver, og i den henseende er det ikke en acceptabel oversættelse.

Min vurdering af dette vers af Melchior's oversættelse leder i retning af et andet af Wendlands kritikpunkter: Relevanssteoriens tale om effekten af en oversættelse er fokuseret på modtageren i sådan grad at den relevansbaserede oversættelse i forskellige situationer, alt afhængig af hvad der er relevant for de pågældende modtagere, kan fordreje tekstens betydning (1996:101-103). Problemstillingen er vel aktuel i enhver oversættelse eftersom alle oversættelser må træffe valg som i sidste ende er kompromiser. Wendlands kritik er her rettet mod den indirekte oversættelse hvor kravet er at oversættelsens indhold skal være en gyldig del af originalen (jf. 1.5.1.1.). Det betyder at enhver tale om relevans er rettet mod både original og oversættelse, og hermed er der på ingen måde givet grønt lys for at fordreje indholdet for at tilgodese læseren. I forhold til den direkte oversættelse bliver dette endnu tydeligere idet denne oversættelse stræber efter fuldstændig lighed i fortolkningen.

#### 4.1.2. Relevanssteorien og oversættelsen

Det andet problemfelt, som omhandler relevanssteoriens rolle for evalueringen af oversættelsen, hænger nøje sammen med det første. Problemet er, som Wendland (1996:97) ser det, at

relevansteorien ikke er i stand til på et tilstrækkeligt videnskabeligt grundlag at bistå oversætteren med en vurdering af de valg han træffer. Det gjaldt i forhold til den ”tilladelige” indsats, men i lige så høj grad for effekten. Hvornår, spørger Wendland, har oversætteren ramt den ”tilstrækkelige” effekt (*adequate effect*) og i forhold til hvad og hvem? Hvordan vurderes sådanne effekter? Det må vel være sådan at det kun er ved personligt at afprøve oversættelsen, og dermed giver teorien ikke det perspektiv som skal til for at gøre den anvendelig på alle, enten direkte eller indirekte, oversættelser.

Det er nødvendigt på dette sted at rekapitulere en af hovedforskellene mellem den funktionelle oversættelse og Guts relevansbaserede tilgang, for det lyder som om Wendland og Gutt retter den samme kritik mod hinanden. Efter Nida (1964) havde udgivet sin oversættelsesteori, talte man om at oversættelsens mål var at opnå dynamisk ækvivalens<sup>74</sup> mellem kildeteksten og oversættelsen. Denne ækvivalens skulle defineres ud fra graden af overensstemmelse mellem hvordan henholdsvis kildesprogets og målsprogets læsere responderede på indholdet. Problemet er ifølge Gutt at teorien ikke er i stand til at afgøre præcis hvad det vil sige at en oversættelse er funktionelt ækvivalent (jf. 1.1.1.). I stedet for på et generelt plan at kunne bestemme hvad det funktionelt ækvivalente består i, således at den altså er i stand til generelt at matche denne beskrivelse med flere typer af oversættelse, så ligger der den fælde i selve begrebet ækvivalens at det må overspecificeres for at blive tydeligt i forhold til hvad oversættelsen er ækvivalent (en kendsgerning som kvalifikationen ”funktionelt” ikke ændrer ved), og dermed bliver det umuligt at lave en tilstrækkelig evaluering af oversættelsen (Gutt 2000b:9-14). Den store hindring for denne tilgang er ifølge Gutt at den bygger på den fejlslagne kodemodell. Her lyder det at verbal kommunikation skal opfattes som en kode; og denne kode kan indkodes i en oversættelse såfremt man bruger et ækvivalent udtryk. I kontrast hertil står den direkte oversættelse, som i kraft af sin forståelse af eksplikaturer og implikaturer (jf. 1.5) på sin vis kan arbejde med en adskillelse af tekst og kontekst. Det lader sig gøre fordi implikaturer som pragmatisk information *ikke* er en del af det kodede materiale, men opstår i samspil med konteksten. Smith (2000) giver et eksempel på fænomenet:

The logical entry for *ἀγορά* and *mall* would be roughly the same, namely, a place where one can purchase goods. However, the encyclopaedic entries would be different because to a first century Greek speaker *ἀγορά* would conjure up images of an ancient market place, whereas to an English speaker *mall* conjures up images associated with modern shopping complexes. In other words, the encyclopaedic entry, which consists of an assumption schema associated with a term, is the result of

<sup>74</sup> Se side 25n.

the way people map that term to their experience of the world, their sociocultural context. If the encyclopaedic entry is context-dependent, then the linguistic component of a language's vocabulary consists only of the logical entry. Provided two languages have terms with equivalent logical entries, a direct translation can map receptor language words onto source language contexts in such a way that the encyclopaedic entry for the original concept is transferred to the receptor language term. (2000:61)<sup>75</sup>

Den direkte oversættelse koncentrerer sig altså om at arbejde indgående med den logiske indgang fordi den vil oversætte med den originale kontekst som udgangspunkt. Modsat er målet for den funktionelle oversættelse at indbefatte både den logiske og encyklopædiske indgang af ordet med den overhængende fare at skabe et færdigt billede som kan give anledning til en fejltagtig tolkning.

At dette faktisk er en reel fare, viser Webers (2003) undersøgelse af fem bibeltekster, oversat efter den funktionelt ækvivalente tilgang. Han konkluderer således vedrørende deres teoretiske udgangspunkt:

[T]hese theories were based solidly on the code model and thus inherited some of its liabilities: a preoccupation with text, the notion that texts contain meanings, a rather mechanical image of how texts communicate meanings based on the notions of encoding and decoding, and so forth. And while virtually all who helped shape SMR [Source-Meaning-Receptor] theories<sup>76</sup> recognized the necessity of considering contextual and pragmatic factors, these remained largely at the peripheries of the theories. They exerted pressure on both the theory and the practice of translation, but never penetrated to the point that context-driven inference was incorporated at the very core of interpretation. (2003:2)

I modsætning til disse SMR-teorier fokuserer relevansteorien på den kontekstberigede fortolkning, og det har stor indflydelse i forhold til spørgsmålet om evaluering. Hvordan bedømmer oversætteren de tilstrækkelige effekter i den direkte oversættelse? Det gør han ved at sammenligne den fortolkning som henholdsvis originalen og oversættelsen giver anledning til. I den sammenhæng skal det siges at den direkte oversættelse fordrer at læseren er udstyret med en god viden om den kontekst som oversættelsen skal beriges med. Det kræver et større arbejde også selv om den hjælper til i form af noter, til gengæld hævder den at resultatet bliver desto bedre. Til sammenligning evaluerer den funktionelle oversættelse sit produkt ved at vurdere om den afstedkommer samme respons som hos originalens læsere – men problemet er stadig at den i oversættelsen har forsøgt at

<sup>75</sup> Ordets logiske indgang betegner det kontekstafhængige betydningselement, mens den encyklopædiske indgang udgør det kontekstafhængige element (Gutt 2000b:141-144).

<sup>76</sup> Sammenfattende betegnelse for de teorier der ligger til grund for den meningsbaserede og idiomatiske oversættelse.

medregne både eksplikaturer og implikaturer, og det afstedkommer ifølge Weber (2003) en forskel i fortolkningen af originalen.

Et andet problem, som blev berørt i 1.5., har at gøre med relevansteorien definition af konteksten som en psykologisk størrelse. Smith (2000:96-97) medgiver at denne definition (jf. 1.4.2.) ikke umiddelbart giver nogen løsning på den problematik den må siges at indeholde. Sagen er den at de kommunikative tegn, hvis de skal have en såkaldt positiv kognitiv effekt, forudsætter at fænomenet rationalitet må forstås ens hos de oprindelige læsere og hos modtagerne. Det nytter selvsagt ikke at kopiere de kommunikative tegn med mindre de bliver tillagt samme værdi i begge kontekster og dermed afstedkommer samme fortolkning, men problemet er altså at vi ingen garanti har for at menneskets måde at opfatte og vurdere på selv er uafhængig af konteksten. I tilknytning til den direkte oversættelse hjælpes læseren med noter for om muligt at forberede denne på originalens kognitive effekter, afledt af de kommunikative tegn, men spørgsmålet er altså om det er nok til at vejlede/overbevise læseren. Smith anerkender problemstillingen, men han mener ikke at det diskvalificerer den direkte oversættelse og relevansteorien bidrag som helhed for en teoretisk betragtning siden problemet synes at være ens for alle teorier. Relevansteorien er derimod med til her at afsløre behovet for fortsat afklarende arbejde.

#### **4.2. Afsluttende bemærkninger**

Gutt nævner ikke studiet af sprogs informationsstruktur i rækken af forskellige sproglige domæner hvor de kommunikative tegn finder deres oprindelse. I en note forklarer han imidlertid at han til dem som måtte have spekuleret over det udeblevne afsnit om diskursfænomener (*discourse features*), kan oplyse at det ikke skyldes manglende anerkendelse af dette problemfelt, men at disse fænomener opstår i flere forskellige domæner, og derfor ikke kan beskrives i et afsnit (2000b:167n). Det synes præcis at være tilfældet med domænet informationsstruktur, som udgør en grænseflade mellem syntaks, semantik og pragmatik (Floor 2004:3). De kommunikative tegn som optræder her, er utrolig vigtige for at forstå et sprog fra sætning til ytring:

[D]er er et subtilt spil mellem på den ene side de ord og den form, man vælger til sine sætninger, og på den anden side den strukturering af informationen, disse kommunikerer. Hvad mere er, varierer dette forhold fra sprog til sprog. Der er visse regler, man genfinder i flere sprog, medens der er andre, der er forskellige selv mellem nært beslægtede sprog. Derfor er et studium af informationsstrukturering på sætningsniveau væsentligt også for indlæringen og forståelsen af fremmedsprog. (Nølke 1994:251)

Det nærværende arbejde afslører at studiet af informationsstrukturen på hebraisk faktisk afslører kommunikative tegn som har en væsentlig betydningsmæssig karakter, og de må oversættes så den danske læser får det tilsvarende kommunikative tegn til sin disposition. Det gælder fx inversionen af det hebraiske subjekt i vers 6 og 16 (jf. 3.2.), som må gengives med det som Togeby (2003:118) kalder en informationel konnektor (i oversættelsen henholdsvis *selv* og *sågar*). Denne type konnektor ”indebærer at første udsagn gør det andet tilgængeligt, da det andet udsagn forudsætter det første.” (ibidem). Det samme kunne være udtrykt med en kløvning, men da relevansprincippet ikke tillader denne løsning, er den dermed udelukket. Studiet af konnektorenes rolle i struktureringen af information er i øvrigt endnu kun i sin vorden, og meget står endnu tilbage at afdække.<sup>77</sup>

Det er interessant at bemærke at Nida (1964), selv om han arbejder på et andet teoretisk fundament, i forbindelse med beskrivelsen af kontekstens og kotekstens betydning for en korrekt fortolkning efterlyser et fortsat studie af de formelle elementers betydning som *tegn* til en sådan fortolkning:

As noted in Chapter 5, treating such problems of multiple meanings is extremely difficult when the words or phrases occur in isolation. But such ambiguity is more theoretical than actual, because language tends to be some 50 per cent redundant in meaning as well as in formal symbolism. Thus to a great extent the preceding words give us clues to the understanding of subsequent expressions. The task of the linguist is to determine those particular formal elements in the discourse which are likely to provide the right *clues* – an area of research on which much has been done, but on which much more must be undertaken before the results are usable on a practical level. (1964:262, min kursivering)

Jeg mener at Gutts arbejde og i forlængelse heraf den nærværende specialeafhandling kan ses som et bud på nogle af de undersøgelser Nida efterlyste allerede i 60'erne. Den direkte oversættelse arbejder så langt jeg kan se på en teoretisk basis som gør den overlegen i forhold til hidtidige oversættelsesstrategier. Relevanteorien tilfører en vigtig indsigt til forståelsen af kommunikation, og den gør det som sagt uden at tilsidesætte det arbejde som udføres i henhold til kodemodellens principper. I og med at relevanteorien hævder at kunne spændes ud over den hidtidige forståelse af menneskelig kommunikation, så tilbyder den relevansprincippet som en brodering på et allerede eksisterende arbejde. Smith (2000) var med til at materialisere Gutts tanker, men der er brug for yderligere applikation på de mange oversættelsesproblematikker som stadig eksisterer.

---

<sup>77</sup> Jf. Nølke (2006)

## Appendiks

### Genesis 17,1-27

- 1) Og det skete da Abraham var 99 år at Herren viste sig for ham og sagde: ”Jeg er Gud den Almægtige!<sup>1</sup> Gå foran mig,<sup>2</sup> og vær fejlfri.
- 2) Så skal jeg sætte min pagt mellem mig og dig, og jeg vil gøre dig meget, meget talrig.”
- 3) Da knælede Abram med ansigtet mod jorden, og Gud talte til ham og sagde:
- 4) ”Se, jeg slutter min pagt med dig, og du skal blive far til en mængde folkeslag.
- 5) Du skal ikke længere kaldes Abram; dit navn skal være Abraham, for jeg vil gøre dig til far til en mængde folkeslag.<sup>3</sup>
- 6) Jeg vil gøre dig meget, meget frugtbar og gøre dig til folkeslag, selv konger skal udgå fra dig.
- 7) Og jeg vil oprette min pagt mellem mig og dig og dine efterkommere efter dig i generationer som en evig pagt så at jeg skal være Gud for dig og for dine efterkommere.
- 8) Jeg vil give det land hvor du nu bor som fremmed, hele Kana'an, til dig og dine efterkommere til evig ejendom, og jeg vil være Gud for dem.”
- 9) Gud talte videre til Abraham: ”Hvad angår dig: Du skal holde min pagt; du og dine efterkommere efter dig i generationer.
- 10) Dette er pagten som I skal holde mellem mig og jer og dine efterkommere efter dig: Alle af mandkøn blandt jer skal omskæres.<sup>4</sup>
- 11) I skal omskære jeres forhud, og det skal være tegn på pagten mellem mig og jer.
- 12) Otte dage gammel skal alle af mandkøn blandt jer omskæres, slægt efter slægt. Det gælder såvel den træl der er født i dit hus, som enhver fremmed du har købt, og som ikke hører til din slægt.
- 13) Både den der er født i dit hus, og den du har købt, skal omskæres. Sådan skal I bære min pagt på kroppen som en evig pagt.
- 14) Men en uomskåret af mandkøn, en hvis forhud ikke er omskåret, denne person skal afskæres fra sit folk: Min pagt har han brudt.”
- 15) Og Gud fortsatte: ”Hvad angår Saraj, din kone, så skal du ikke kalde hende Saraj længere,

<sup>1</sup> Oversættelsesnote: *El Shaddaj*. *El* betyder *Gud*. Det optræder i forskellige forbindelser fx i kapitel 14 *El Eljon, den højeste Gud*. Betydningen af epithet *Shaddaj* er uvis, men det lader til at være et ældgammelt tilnavn, se 3 Mos. 6,3.

<sup>2</sup> Oversættelsesnote: Præpositionen afspejler som i vers 18 en nær relation mellem to parter, her mellem Gud og Abraham.

<sup>3</sup> Oversættelsesnote: I vers 4 og 5 er der et ordspil mellem *Abraham* og *far til en mængde* (folkeslag).

<sup>4</sup> Baggrundsnote: Omskærelse praktiseredes af flere vestsemitiske folkeslag, dog ikke i Mesopotamien hvor Abraham kom fra. Den nærværende omskærelse adskiller sig ved ikke at være en pubertetsrite, men at foregå på ottendedagen efter fødslen.

men hendes navn skal være Sara.

- 16) Jeg vil velsigne hende og oven i købet give dig et barn med hende. Jeg vil velsigne hende, og hun skal blive til folkeslag, ja, fra hende skal sågar konger udgå.”
- 17) Da knælede Abraham med ansigtet mod jorden og grinede<sup>5</sup> idet han sagde til sig selv: ”Skulle en hundredårig virkelig få et barn, og Sara, som er halvfems år gammel, skal hun få et barn?”
- 18) Abraham sagde derfor til Gud: ”Måtte Ismael dog leve for dig!”<sup>6</sup>
- 19) ”Nej, det er Sara, din kone, der skal føde din søn” svarede Gud, ”og du skal kalde ham Isak, og jeg vil oprette min pagt med ham som en evig pagt med hans efterkommere efter ham.
- 20) Hvad Ismael angår, så har jeg bøn hørt dig. Se, jeg vil velsigne ham, og jeg vil gøre ham frugtbar og meget, meget talrig. Tolv fyrster skal nedstamme fra ham, og jeg vil gøre ham til et stort folkeslag.
- 21) Men min pagt opretter jeg med Isak - den søn som Sara skal føde dig næste år ved denne tid.”
- 22) Da Gud var færdig med at tale med Abraham, steg han op fra ham.
- 23) Så tog Abraham sin søn Ismael og alle dem der var født i hans hus og alle sine erhvervede folk, alle mænd i Abrahams hus, og han omskar deres forhud på den selv samme dag således som Gud havde sagt det.
- 24) Abraham var 99 år gammel da han blev omskåret,
- 25) og hans søn Ismael var 13 da han blev omskåret;
- 26) På den selv samme dag blev Abraham og hans søn Ismael omskåret.
- 27) Og alle folkene i hans hus, både de der var født hjemme, og de der var erhvervede af fremmede, blev omskåret med ham.

---

<sup>5</sup> og grinede. Verbet grine er identisk med navnet *Isak*; der er dermed et subtilt forhold mellem Abrahams vantro i denne situation og den gave Gud giver ham i form af Isak.

<sup>6</sup> Se vers 1.

## English summary

This thesis sets out to explain and apply a certain theoretic account of the phenomenon of translation. The author of *Translation and Relevance – Cognition and Context*, Ernst-August Gutt, has as a result of many years of studies come to the conclusion that *Relevance Theory*, a communication theory founded by Dan Sperber and Deirdre Wilson, in itself contains all the scientific prerequisites to account for different translation phenomena. This is indeed an astonishing conclusion, since the efforts to formulate a coherent, agreed-upon theory of translation have proved futile.

In chapter one I describe the basic foundation of relevance theory and the ways in which relevance theory differs in comparison to the older communication theory, the so-called *code model*. This description is restricted to elucidate only the theoretical contribution in relation to translation. Since Gutt does not visualize how a relevance based translation would perform, this comes in the form of a doctoral dissertation by Kevin Gary Smith who has outlined two approaches to a relevance based translation: An indirect and a direct translation. I concentrate on the direct translation because it is the chosen approach to be applied to translation in chapter three.

The second chapter anticipates the third in that it presents the focus of investigation in chapter three: the insights of information structure applied at a relevance-theoretic translation of Genesis chapter 17. I work in accordance with the functional linguistic paradigm, the implications of which are described in brief terms. In order to explicate the basic notions of information structure, Danish has been chosen as an example.

Following a short introduction to Genesis 17, the main thrust of chapter three consists of a discourse-pragmatic analysis of Genesis 17:1-27. The Hebrew text is examined mainly with the help of the dissertation *From information structure, topic and focus, to theme in biblical Hebrew narrative* by Sebastiaan Floor. Accordingly, the Danish information structure is discussed and assessed in order to serve the translation into Danish.

I conclude in chapter four that a relevance-theoretic account of translation has indeed something to show for it. Having focused at Hebrew and Danish information structure, this thesis finds that relevance theory is able to guide the translator on how to convey those insights into a precise, yet reader-friendly translation.

## Referencer

- **Aggeri, R. & Korta, K.** (2001) *Pragmatically determined aspects of meaning: Explicature, implicature or implicature* (online). Tilgængelig på:  
<http://www.sc.ehu.es/ylwkocak/papers/reportRod&Kep.pdf> 9 s.
- **Borchmann, S.** (2003) *Udgangspunkt er emnet ikke - meddelelsesstruktur fra et funktionelt, proceduralt synspunkt* (online), i MUDS 9 (9. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog), s. 55-69. Tilgængelig på: [http://www.muds.dk/rapporter/MUDS\\_9.pdf](http://www.muds.dk/rapporter/MUDS_9.pdf) 15 s.
- **id.** (2007) *Hvad skriver vi om - topik på sætningsniveau* i *Det bedre argument*, H. Jørgensen og P. Widell (red.), Wessel og Huitfeldt, s. 53-83. 31 s.
- **Buth, R.** (1994) *Contextualising constituents as topic, non-sequential background and dramatic pause: Hebrew and Aramaic evidence* i *Function and Expression in Functional Grammar*, Functional Grammar Series 16, Mouton de Gruyter, s. 215-231. 17 s.
- **Comrie, B.** (1981) *Language Universals and Linguistic Typology*, Basil Blackwell, s. 51-97. 47 s.
- **De Waard, J. og Nida, E.** (1986) *From one language to another*, Thomas Nelson Publishers. 224 s.
- **Evans, B. J.** (1997) *Does Blood Cry Out? Considerations in generating the cognitive environment*, Journal of Northwest Semitic Languages, University of Stellenbosch, vol. 23/2, s. 129-141. 13 s.
- **Floor, S. J.** (2004) *From Information Structure, Topic and Focus, to Theme in Biblical Hebrew Narrative* (online). Tilgængelig på:  
<http://hdl.handle.net/10019/1789> 360 s.
- **Gentzler, E.** (2001) *Contemporary Translation Theories*, 2. udg., Multilingual Matters Ltd. 232 s.
- **Gutt, E.-A.** (2000a) *Textual properties, communicative clues and the translator i Transcultural communication: Pragmalinguistic Aspects. Textos de Filología*. M. Navarro Errasti, R. Lores Sanz, S. Murillo Ornat, C. Buesa Gómez (udg.), 9. Zaragoza: ANUBAR Ediciones, s. 151-160. 10 s.
- **Gutt, E.-A.** (2000b) *Translation and Relevance – Cognition and Context*, 2. udg., St. Jerome Publishing. 271 s.

- **Harder, P.** (1996) *Subordinators in a semantic clause structure*, i *Complex Structures – A Functionalist Perspective*, Functional Grammar Series 17, Mouton de Gruyter, s. 93-118. 26 s.
- **id.** (2005) *Dansk Funktionel Lingvistik: En introduktion*, i *Dansk Funktionel Lingvistik - en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition* (online). E. Engberg-Pedersen, M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft, M. Herslund og L. Falster Jakobsen (udg.), s. 1-38. Tilgængelig på:  
<http://www.lingvistkredsen.dk/df/bog/DFL-bog.pdf> 38 s.
- **Heimerdinger, J.-M.** (1999) *Topic, Focus and Foreground in Ancient Hebrew Narratives*, Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 295, Sheffield Academic Press. 286 s.
- **Holst, S.** (2004) *Verbs and War Scroll - Studies in the Hebrew Verbal System and the Qumran War Scroll*, upubliceret Ph.D.-afhandling, Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter, s. 31-71. 41 s.
- **Jakobsen, L. F.** (1996) *Sentence intertwining in Danish, seen from a Functional Grammar perspective* i *Complex Structures – A Functionalist Perspective*, Functional Grammar Series 17, Mouton de Gruyter, s. 61-92. 32 s.
- **Jørgensen, H.** (1998) *Placement and Scope of Mainland Scandinavian Modal Adverbs* (online). Tilgængelig på:  
<http://www.nordisk.au.dk/forskning/publikationer/artikler/placementandscope.pdf> 11 s.
- **Levinsohn, S. B.** (2000) *NP References to Active Participants and Story Development in ancient Hebrew* (online). Tilgængelig på:  
<http://www.und.edu/dept/linguistics/wp/2000Levinsohn.PDF> 13 s.
- **id.** (2007a) *4B Using an Interlinear Hebrew-English Text Points of Departure and Focus in Hebrew Narrative* (online). Tilgængelig via: <https://mail.jaars.org/~bt/narr.zip> 6 s.
- **id.** (2007b) *Self-Instruction Materials on Narrative Discourse Analysis* (online), s. 65-82. Tilgængelig via: <https://mail.jaars.org/~bt/narr.zip> 18 s.
- **Muraoka, T.** (1985) *Emphatic Words and Structures in Biblical Hebrew*, E.J. Brill, s. 93-99. 7 s.
- **Niccacci, A.** (1990) *The Syntax of the Verb in Classical Hebrew Prose*, Journal for

- the Study of the Old Testament, Sheffield Academic Press Ltd., s. 125-162. **38 s.**
- **Nida, E. A.** (2001) *Contexts in Translation*, John Benjamins Publishing Company, s. 117-137. **21 s.**
  - **Nida, E. A. & Taber, C. R.** (1974) *The Theory and Practice of Translation*, E.J. Brill. **206 s.**
  - **Nølke, H.** (1994) *Informationsstruktur med fokus på fokus*, Hermes, Journal of Linguistics, no. 13, 2. 251-280. **30 s.**
  - **O'Connor, M.** (2002) *Discourse Linguistics and the Study of Biblical Hebrew*, i E. Lemaire (udg.) *Congress Volume Basel 2001*, E.J. Brill, s. 17-42. **26 s.**
  - **Sperber, D. & Wilson, D.** (1986) *Relevance: Communication and Cognition*, Blackwell. **279 s.**
  - **Togoby, O.** (1994) *Speech acts and information structure in Functional Grammar i Functional Grammar Series 16*, Mouton de Gruyter, s. 183-195. **13 s.**
  - **Trads, S. F.** (2000) *Interpersonelle relationer i medarbejdersamtaler* (online) s. 1-29. Tilgængelig via: <http://www.kommunikation.aau.dk/phd/trads/> **29 s.**
  - **Van der Merwe, C. H. J.** (1999) *The Elusive Biblical Hebrew Term 'רָחֵם': A Perspective in Terms of Its Syntax, Semantics, and Pragmatics in 1 Samuel* i *Hebrew Studies* 40, University of Wisconsin-Madison, s. 83-113. **31 s.**
  - **Van der Merwe, C. H. J. & Winckler, W. K.** (1993) *Training Tomorrow's Translators: Some Theoretical Pointers*, Journal of Northwest Semitic Languages, vol. XIX, University of Stellenbosch, 41-58. **18 s.**
  - **Weber, D.** (2003) *Evidence that demands a verdict?* (online) Tilgængelig på: <http://www.und.edu/dept/linguistics/wp/2003Weber.PDF> **12 s.**
  - **Wendland, E.** (1996) *A review of "Relevance Theory" in relation to Bible translation in South-Central Africa*, Journal of Northwest Semitic Languages, vol. XX/1, University of Stellenbosch, 91-106. **16 s.**
  - **Wilson D. & Sperber D.** (2002) *Relevance theory* i G. Ward og L. Horn (udg.) *"Handbook of Pragmatics."* Oxford: Blackwell (2004), s. 607-632. **26 s.**

Litteratur i alt

**2452 s.**

## Opslagsværker og øvrig citeret litteratur

- **Jørgensen, H.** (2000) *Indføring i Dansk Syntaks* (online). Tilgængelig på:  
<http://www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/joer00b.pdf>
- **Kelstrup, S.** (2001) *Introduktion til typologi* (online). Tilgængelig på:  
<http://isis.ku.dk/kurser/blob.aspx?feltid=91336>
- **Larson, M. L.** (1984) *Meaning-based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*, University Press of America.
- **Nida, E. A.** (1964) *Toward a Science of Translating*, E.J. Brill.
- **Nølke, H.** (2006) *Hvad konnekterer konnektorerne?* (online). Tilgængelig på:  
<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/tfs/article/view/316/267>
- **Pedersen, J.** (1950) *Hebræisk Grammatik*, Branner og Korch.
- **Saeed, J. I.** (2003) *Semantics – Second Edition*, Blackwell Publishing Ltd.
- **Shannon, C. E. & Weaver, W.** (1949) *The Mathematical Theory of Communication*, University of Illinois Press.
- **Smith, K. G.** (2003) *Bible Translation and Relevance Theory – The Translation of Titus* (online). Tilgængelig på: [http://academic.sun.ac.za/as/cbta/Smit\\_2000.pdf](http://academic.sun.ac.za/as/cbta/Smit_2000.pdf)
- **Togeby, O.** (2003) *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*, Gads Forlag.
- **Van der Merwe et al.** (1999) *A Biblical Hebrew Reference Grammar*, Sheffield Accademic Press Ltd.
- **Waltke, Bruce K. & O'Connor, M.** (1990) *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Eisenbrauns.
- **Wenham, G. J.** (1994) *Genesis 16-50, Word Biblical Commentary*, Word Books.